

NESTAJANJE NAJSTARIJEGA HRVATSKOGA FRANJEVAČKOG MJESTA U TROGIRU

Milan Ivanišević

UDK 26 (497.5 Trogir) (091)
Izvorni znanstveni rad
Milan Ivanišević
Domovinskog rata 27A

Usporedbom izvješća o pohodima trogirskoj biskupiji iz 1579., 1603., 1625., 1631. i 1647. s katastarskim podacima iz 1830. i 1831. potvrđeno je postojanje triju franjevačkih mjesta u Trogiru od kojih je najstarije iz godine 1214. u trogirskom polju, na sjećistu antičkog karda i dekumana. To je najstarije franjevačko mjesto izvan Italije. Podatak iz 1579. o štovanoj Bogorodičinoj slici na glavnom oltaru franjevačke crkve svetoga Lazara na Čiovu, potakao je povezivanje ugovora Blaža Jurjeva Trogirana i Bratovštine svete Marije od 15. rujna 1437. sa slikom Bogorodice s Djetetom i anđelima u rajskom ružičnjaku, sačuvanom u stolnoj crkvi (sada u Zbirci crkvene umjetnosti), jer su obje imale ures od srebrnih darova. Slika, stilski već od prije ubrojena u Blaževa djela, dobila je ovom povezanošću i vremensku odrednicu. Predloženo je njezin ikonografski sadržaj povezati s Porcijunkulskim oprostom koji je od početka trajao u opisanim franjevačkim crkvama u Trogiru.

Za Međunarodni znanstveni skup Toma Arhidakon i njegovo doba, što ga je u Splitu od 25. do 27. rujna 2000. priredio Književni krug, sastavio sam rad Pax franciscana koji je u sažetom obliku objavljen u zborniku radova u jesen 2004. godine. Opširnija verzija objavljena je u Hrvatskim obzorjima, časopisu splitske Matice hrvatske.¹

U tom radu nisam navodio zaključke prijašnjih proučavatelja trogirске franjevačke prošlosti, a sada ću spomenuti samo dva novija. Marijan Žugaj je svoja dotadanja proučavanja sažeo godine 1989. u općem pregledu konventualskih samostana do godine 1500., pa tako i o trogirskom. Naglašava njegovu starost

¹ Milan Ivanišević. Pax franciscana. *Hrvatska obzorja*, Split, IX, 1, ožujak 2001, 113 - 124; 2, lipanj 2001, 331 - 352; 3, rujna 2001, 617 - 632; 4, prosinac 2001, 927 - 938.

veoma određenim riječima: “Trogir (S. Maria degli Angeli; S. Maria e S. Fran-

cESCO; S. Lazzaro; 1214 - 1795), registrato da Paolino in poi, è il più antico locus francescano in Croazia ed insieme il primo fuori d'Italia”. Nabraja preseljenja godine 1264., 1315., 1319., 1413., 1420. i 1538., ali nepotpuno. Pogrešno, u bilješci, navodi arhidakona Tomu kao izvor dijela oporuke Dese Lučića. Uz ovaj samostan netočno naglašava i stanovanje fratara “in quadam domuncula lignea” godine 1432. Netočnost je sadržana u činjenici što ti fratri slijede opservantsku obnovu i njihovo stanovanje nije dokaz siromaštva toga samostana. Žugaj je korisno u svoju natuknicu prenio podatke iz provincijalnih spisa u godinama 1787. i 1795. koje je u svojem rukopisnom radu (iz godine 1987.) nabrojio Dionizije Drnić. To je ukinje samostana na temelju državne odluke od 12. svibnja 1787. i spis od 4. lipnja 1795., kada je ta odluka ostvarena. Žugaj je uvrstio i važan podatak što ga je sačuvao Antonio Sartori (izdanje iz godine 1988., svezak III., stranica 129, broj 123) po kojem su fratri nastavili do godine 1785. slaviti misu svake nedjelje i blagdana u crkvi Bogorodice Anđeoske.² Stanko Josip Škunca u svojem je sustavnom radu o opservantskoj obnovi u Dalmaciji i Istri, u natuknici o Trogiru, najprije ponovio neke Žugajeve podatke, ali ih je povezao i s nekim zaključcima Donata Fabijanića i Pavla Andreisa, pa se klupko netočnosti zamrsilo. Škunca je unio red u netočne Žugajeve podatke o postupcima trogirskih opservanata.³

Poslije godine 2000. nastavio sam prikupljanje podataka i razmatranje njihova sadržaja, pa su tako neke pojedinosti onoga prijašnjega rada poprimile šire okvire. U njima je bilo moguće pokazati vrijeme urušenja najstarijega hrvatskoga franjevačkog mjesta i sačuvan Bogorodičin kip, ali i prostranije i očuvanije ostatke te građevine nego što su oni sada. Među trogirskim slikama Blaža Jurjeva Trogirana pokazala se pojedinost po kojoj sam možda uspio prepoznati sliku što ju je naručila Bratovština te franjevačke crkve.

Temelj je istraživanja povijesti prvih franjevaca u Trogiru ponovno nađena oporuka Trogirana Dese Lučića, sastavljena u subotu, 18. veljače 1234. Oporuku je valjalo usporediti s novoprotumačenim pismom antipape Ivana Dvadesetitrećega, pisanim u Rimu 29. ožujka 1414. hvarskom biskupu Jurju, franjevcu iz samostana svetoga Dujma u Kraju na Pašmanu, i pismom dužda Tome Moceniga trogirskom knezu Šimunu Detriku od 13. studenoga 1420. Papa je pisao o šest puta premještenim franjevcima, a dužd o sedam puta premještenima i o dvije stotine i šest godina njihova boravka u Trogiru. Duždu je te podatke napisao u svojoj molbi provincijal Rajmund iz Viterba. Nabrojani pisani izvori, iako poznati u prijepisima, nisu krivotvoreni i njihov sadržaj ni po čemu nije sumnjiv, jer on ne šteti pravima nekoga drugoga niti je pokazan u nekom sporu o pravima.

Desa je Lučić franjevcima sagradio crkvu i kuće ograđene zidovima u blizini Trogira, a tu je crkvu na čast Blažene Djevice Marije posvetio trogirski biskup Tregvan. Desa u oporuci navodi vrijeme tih događaja riječima o tada živom Franji, utemeljitelju i prvom poglavaru Reda male braće.⁴ Kad se to vrijeme odredi s dvije

² Marijan Žugaj. I Conventi dei Minori Conventuali tra i Croati dalle origini fino al 1500. *Quaderni Francescani*, Roma, 16, 1989, 161 - 163.

³ Stanko Josip Škunca. Franjevačka renesansa u Dalmaciji i Istri. Split, 1999, 110 - 112.

⁴ Ovaj je dio oporuke netočno na hrvatski preveo Kažimir Lučin (Daniel Farlati. Tregvan. *Vartal*, Trogir, VIII - IX, 1999 - 2000, 146; tiskano u svibnju 2001.), jer i sam Farlati (na

stotine i šest godina trajanja do godine 1420., tada je neprijeporna godina 1214. kad je građena crkva i samostan. Premještanja su franjevac potvrđena nizom izvora. Prvi put su bili od 1214. do 1265. na izvornom mjestu izvan grada, ali dalje od grada. Drugi su put, godine 1265., pošli graditi crkvu (i predvidjeli samostan) u zapadnom dijelu grada. Treći su put, oko godine 1272., pošli graditi crkvu i samostan izvan grada, ali bliže gradu. Četvrti su put, godine 1315., pošli u samostan svetoga Ivana Krstitelja. Peti su put, godine 1318., pošli u samostan svetoga Petra. Šesti su put, godine 1319., pošli u svoj samostan koji je godine 1315. bio onesposobljen za stanovanje. To su ona premještanja spomenuta u papinu pismu godine 1414., jer su tada stanovali u sedmoj građevini. Sedmi je premještaj nabrojen u provincijalovu pismu od godine 1420., prije 13. studenoga, jer su tada stanovali u osmoj građevini. Sedmi su put, vjerojatno godine 1412., pošli po drugi put u samostan svetoga Petra. Njihova je osma građevina vjerojatno bila ona ista u kojoj su bili poslije godine 1319. do preseljenja oko godine 1412. U nju su vjerojatno preseljeni prije studenoga 1420. i u njoj su bili do preseljenja na Čiovo godine 1538. Tada su smješteni uz crkvu svetoga Lazara koju je gradio kanonik Ilija po dopuštenju Općine od 30. travnja 1416., a bila je uz kuće određene za gubavce. Vjerojatno nisu odmah počeli graditi na tom mjestu, jer je 1. studenoga 1573. ponovljeno dopuštenje smještaja franjevac na mjestu i u crkvi svetoga Lazara na Čiovu.

U raspravljanju o mjestima franjevačke crkve i samostana u prostorima Trogira i u određivanju gdje su ta mjesta i što su sada, poslužiti će podatci izvora mlađih od onih što su potvrđivali povijest građevina na tim mjestima do godine 1573. To su zapisnici pohoda trogirске biskupije koju su najprije pohodili apostolski pohoditelji, a potom trogirski biskupi. Podatci će s ovih pohoda dostatno potvrditi naslovnika crkve, broj i neke naslovnike oltara, a upotpunit će ih podatci iz Andreisove Povijesti i poneki iz opisa trogirске Crkve u godini 1854. što ga je sastavio Vincenzo Celio Cega. Točno mjesto svake crkve nastojao sam prepoznati u geodetskom premjeru Trogira. Vrijeme i okolnosti urušenja crkve bili su poznati u tiskanu izdanju, ali sam ih provjerio u arhivskim spisima, pa sam mogao ispraviti netočnu prostornu oznaku toga događaja.

Godine je 1579. apostolski pohoditelj bio Agostino Valier (Valerius), biskup u Veroni. On je u Grad došao u subotu, 4. travnja, a pohod je započeo u ponedjeljak, 6. travnja. Godine je 1603. apostolski pohoditelj bio Michele Priuli (Priolus), biskup u Vicenzi. On je u Grad došao u četvrtak, 3. travnja. Godine je 1625. apostolski pohoditelj bio Ottavio Garzadori, nadbiskup u Zadru. On je u Grad došao u utorak, 28. siječnja. U razdoblju od 1628. do 1647. svoju je biskupiju obilazio biskup Pace Giordano. U dovršenim zapisima drugih pohoda za trajanja Biskupije nisu ubrojene Bratovština i crkve o kojima raspravljam. U nedovršenu zapisu iz pohoda biskupa Antuna Miočevića, koji je bez vremenske odrednice, ali mu je, na neuvezanim listovima i bez naznake njihova broja ili međusobne veze, najbliža ona od 27. siječnja 1771., postoji podatak o crkvi svetoga Franje Asiškoga. Rukopis nije čitljiv, a po onom što je moguće razabrati nema važan sadržaj.⁵

istoj stranici Lučinova prijevoda) prihvaća ono što je već Ivan Lučić napisao o gradnji u doba Franjina života (*Memorie storiche di Tragurio ora detto Traù. Venezia, 1673, 61; prijevod Jakova Stipišića: Povijesna svjedočanstva o Trogiru. Split, 1979, 195).*

Geodetski je premjer iz godine 1830. Vodili su ga Pietro Biscontini (iz Friulija) i Antonio Putti (iz Padove), a uskladenje sa zapisnicima potvrdio je 13. travnja 1831. Nicolo Predonzani (iz Pirana).⁶ U nacrtu su čestice zgrada označene brojevima, a u zapisniku, dovršenu 18. travnja 1831., podatak je o vlasniku, namjeni i površini čestice.⁷

1. Prva crkva i samostan

Mjesto crkve i samostana iz godine 1214. prepoznajem na čestici 1066 (Traù Comune, Ruina di Chiesa sotto il titolo di S. Francesco, 17 četvornih klaftera). Naslovnik je ove crkve Bogorodica Andeoska, blagdan je 2. kolovoza i crkvi pripada Porcijunkulski oprost.

1.1. Iz godine 1579. postoji samo spomen crkve u opisu trogirskih bratovština, po onom što su nezabilježenoga dana njihovi predstojnici pokazali pohoditelju. "Bogorodičina bratovština izvan grada, franjevačke crkve na kopnu. Ima dobra pravila, ne moli, ne daje na blagdane služiti misu za pokojne. Okuplja se poslije misa. Nema prihode osim milostinje bratima i drugih i osim dva tuđa vinograda što ih obrađuje, a prihod troši na večernje i bogoslužje. Nisu otimači. Pokazali su račune. Određeno je pokazati račune biskupu".

La Madonna fuori della citta, chiesa de frati di San Francesco in terraferma. Ha statuti buoni, non orano, non fanno dir messe da morti in di di festa. Si congregano dopo le messe, non hanno entrate se non elemosine de scholari et de altri, et due uigne che lauorano, che sono d'altri, et si spendono in uesprij et nel culto diuino, non sono usurpatori. Hanno dato i conti. S'ha ordinato, che diano i conti al vescouo.⁸

1.2. Godine je 1603. također zabilježeno postojanje samo bratovštine, ali pod njezinim hrvatskim naslovnikom Bogorodice Vangrada, što se prepoznaje pod iskrivljenim zapisom. Bratovština godišnje prikupi 20 dukata, nekad više, nekad manje. Daje služiti svakodnevnu misu. Svake godine izabiru dužnosnike koji primaju i predaju račune. Uistinu opslužuju pravila.

Confraternitatem Beatae Mariae Virginis de Vandraga, cuius annui prouentus ducatos 20 plusminusque conficiunt. Hec quotidie missas celebrari curat. In singulos annos officiales creat, qui accepti et redditi rationes refferunt et reddunt. Capitula et in uiridi habet obseruantia.⁹

1.3. Godine je 1625., u četvrtak, 30. siječnja, pohodena crkva svete Marije izvan zidina. To je crkva Bratovštine i ima četiri oltara. Bratovština nema tereta ni

⁵ Split, Nadbiskupski arhiv, Trogirski biskupija, 56.

⁶ Podatke o sudionicima proučio je Bruno Ungarov (uz pomoć Stjepana Ivaniševića): Prilog povjesnom proučavanju katastarskih radova u Dalmaciji. *Geodetski list*, Zagreb, IV (XXVII), 10 - 12, listopad - prosinac 1950, 286 - 298.

⁷ Split, Državni arhiv, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, 659 (stari broj 203), list VIII.

⁸ Vatikanski Arhiv, Sacra Congregazione del Concilio, Visite C-57 Dalmatiae Traguriensis, f. 55v.

⁹ Vatikanski Arhiv, Miscellanea, armarium 7, volumen 100, f. 546v.

imanja. Glavni je oltar kameni i posvećen, i na njemu je dolična slika, a umjereno je urešen. Oltar svete Uršule je kameni i neposvećen, dolično je urešen, nema tereta ni imanja, a pretijesan je pa je određeno ne služiti na njemu dok ne bude uređen po biskupovoj odredbi. Oltar svete Ane je kameni i neposvećen, dolično je urešen, a ispod njega je grob i stoga je pod zabranom dok grob ne bude uklonjen. Oltar svete Klare je kameni i neposvećen, nema tereta ni imanja, na njemu je dolična slika, umjereno je urešen, a ispod njega je grob i stoga je pod zabranom dok grob ne bude uklonjen.

Sancta Maria extra muros est confraternitatis laicorum caret oneribus et beneficiis. Altare maius est lapideum consecratum cum icona decenti, mediocriter ornatum. Altare Sancte Ursule lapideum non consecratum est angustissimum propterea mandavit in ipso non celebrari donec aptatur arbitrio illustrissimi ordinarij, caret oneribus et beneficiis et decenter ornatum. Sanctae Anne est lapideum non consecratum decenter ornatum subtus habet sepulturam propterea illud interdixit quo ad usque amouetur sepultura. Sanctae Clare est lapideum consecratum caret oneribus et beneficiis, icona est decens, mediocriter ornatum, habet subtus sepulturam propterea illud interdixit donec sepulturam amoueretur.¹⁰

1.4. Trogirski je biskup Pace Giordano u svojem pohodu, u četvrtak, 15. svibnja 1631., zapisao: "Pohodena je crkva Blažene Marije zvana Vangrada, isto izvan grada, a jedan su joj dio sagradili bratimi uz kapelu franjevac konventualaca. U tom su dijelu dva oltara, neposvećena i ne odveć providena uresima, a oni nemaju postolje nego su prislonjeni uz zid i nesigurno se drže, pa mogu otpasti od zida, te je stoga zabranjeno na njima slaviti dok ne budu uređeni u povoljnom obliku. Također je određeno ukloniti nekakve daske stavljene na njih i uz to zatvoriti grob i urediti pod crkve. Nema sakristije, pa bogoslužno ruho stavljaju u neke ormare, a mnogo ruha nedostaje, kako misnica tako i ostaloga, a to ipak ponešto pribavljaju bratimi ove crkve koji o svemu skrbe svojim troškom te daju svakodnevno služiti iako nemaju poseban prihod".

Visitata fuit ecclesia Beatae Mariae vulgo de Vangrada similiter extra civitatem in ea scilicet partem fuit constructa a confratribus et adiacet capellam fratrum minorum conventualium. In hac parte duo sunt altaria non consecrata nec sufficienter prouisa ornamentis et quia non habeat stipitem sed adherent parieti et in suspenso sustentur a lapidibus muro rifixis pro fuit prohibita celebratio super ipsis donec aptentur in forma conueniente. Interim mandatum fuit auferri quedam lignamina asseruata suptus ipsa. Preterea ordinatum est claudi quoddam sepulchrum et aptari pauimentum eiusdem ecclesie. Non adest sacristia sed paramenta asseruantur in quibusdam armarijs et plura deficiunt tam de planetis quam de alijs de quibus tamen paulatim prouidetur per confratres eiusdem ecclesie qui curam ierunt omnium ex suis sumptibus quotidie celebrare faciunt quam uis non habent redditu particulares.¹¹

¹⁰ Vatikan, Sacra Congregazione per l'evangelizzazione dei popoli o "de propaganda fide", Archivio storico, Visite e collegi, volumen 2, p. 531 (stari broj 1048).

¹¹ Split, Nadbiskupski arhiv, Trogirska biskupija, 10, f. 71v - 72r.

1.5. Pavao Andreis piše o ovoj crkvi u svojem opisu crkve svete Marije od

Svetoga Lazara.¹² Njegov je izvor tiskana Lučićeva Povijest, pa on ne zna pojedini oporuke. Stoga je zamislio kako Desa Lučić nije dovršio svoje djelo gradnje crkve i samostana i kako ga je smrt u tom spriječila, pa je za dovršenje svojega djela franjevcima ostavio imanje. Andreis ističe u drugom svojem opisu, onom crkve svete Marije Andeoske, a to je ona građena oko godine 1272., vremenito trajanje Porcijunkulskoga oprosta koliko traje oprost u Asizu. On zna podatak o dvjema gradnjama crkve toga naslovnika i o tom kako je bila spojena s crkvom svetoga Franje Asiškoga. Ističe predaju o temeljnom kamenu što ga je ovoj crkvi postavio sam svetac i njezina mu je potvrda starost oprosta u ovoj crkvi, jer takav ima i asiška crkva. Opisuje postojanje bratovštine i prava što svjedoče njezinu starinu.¹³

1.6. Proučeni izvori od godine 1631. do 1831. ne spominju ovu crkvu. Godine je 1831. ona postala ruševinom i od tada nije obnovljena. Antun Lubin, trogirski kanonik i izvanjski vikar, javlja biskupu Pavlu Klementu Miošiću dana 3. siječnja 1831., u ime Izvanjskoga vikarijata (broj 5), o događaju urušenja crkve Blažene Djevice Marije Kraljice Anđela u polju blizu grada Trogira. To je bilo noću od subote na nedjelju, 2. siječnja, a srušen je veći dio građevine. U dogovoru s kanonikom, arhiepzbiterom i župnikom Alojzijem Macanovićem, malobrojni će predmeti iz crkve biti preneseni u obližnju crkvu svetih Kuzme i Damjana ili negdje drugdje. U rušenju je većega dijela crkve svaki predmet bio umalo uništen, samo je bez ikakva oštećenja ostao lik Bogorodice s Djetetom na rukama, iza stakala od dva dijela, visokih više od četiri stope i srazmjerno širokih, koja su tvorila vrata na oltarnoj udubini gdje je smještena Bogorodica. Crkva je u starini pripadala franjevačkom samostanu svetoga Lazara.

Nella notte imediatamente scorsa cadde in rovina per la maggior parte la Chiesa della Beatissima Vergine Maria Regina degli Angeli in questa campagna vicino alla Città di Traù. (...) Rovinò in gran parte la Chiesa, ad ogni cosa restò quasi distrutta, ma la imagine della Beatissima Vergine Maria col Bambino Gesù in mano, ad un vetro di due lastre alto più di quatro piedi, ad in proporzione largo, che formava la porta della nicchia dell'Altare, ov'era l'Imagine Santissima, rimase senza imaginabile rovimento.¹⁴

Biskupski je ordinarijat ovo pismo primio 6. siječnja, te je uz broj 18 zapisano samo spremanje spisa, što bi značilo završetak ovoga pravnoga posla u Ordinarijatu. Nisam provjeravao postojanje drugih spisa o ovom poslu. U dijelu svojega rada o biskupu Miošiću, iz godine 1939., a poslije i u dovršenu radu iz godine 1941., Urban Krizomali je ubrojio ovaj spis u one koje je posebno navodio.¹⁵ Pogreška je toga navoda u riječima o crkvi "koja je na otoku Čiovu". Taj je navod, bez provjere u arhivskom podatku, a to je bilo moguće jer je Krizomali naveo broj spisa, Stanko Piplović godine 1996. sažeto naveo u svojem radu o graditeljstvu u Trogiru u devetnaestom stoljeću.¹⁶

¹² Andreis, *Storia*, 1909, 314; prijevod: 341.

¹³ Andreis, *Storia*, 1909, 323; prijevod: 350.

¹⁴ Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Spisi, godina 1831, broj 18.

¹⁵ Krizomali, *List Biskupije LXI*, 11 - 12, studeni - prosinac 1939, 120; 1941, 39 - 40.

¹⁶ Stanko Piplović. *Graditeljstvo Trogira u 19. stoljeću*. Split, 1996, 17 - 18 (Biblioteka znanstvenih djela, 86).

Možebitnom zaključku o urušenju crkve na groblju, a ne ove u polju, protiv se opisivanje postupka državnog oduzimanja grobljanske crkve iz crkvenoga vlasništva i vraćanja u crkveno vlasništvo, što ga je Antun Lubin ostavio u svojoj bilješci od 18. srpnja 1835. Ta crkva nije vlasništvo Bratovštine Bogorodice Anđeoske nego je grobljanska, a groblje je uvijek spominjano uz crkvu svetoga Franje Asiškoga.

2. Druga crkva i samostan

Mjesto crkve i samostana što su ih franjevci počeli graditi oko godine 1272. prepoznajem na čestici 1068 (Traù Comune, Chiesa sotto il titolo di San Francesco, 25 četvornih klaftera, uz crkvu je malo groblje). Naslovnik je ove crkve Franjo Asiški, a možda je jedan oltar, vjerojatno u graditeljski posebno oblikovanu dijelu crkve, imao naslovnika Bogorodicu Anđeosku.

2.1. Godine je 1579., u petak, 10. travnja, zapisano postojanje crkve svetoga Franje Asiškoga u polju, nekadašnje crkve franjevac koji su sada kod crkve svetoga Lazara, na drugoj strani Grada. U crkvi su tri neposvećena oltara. Glavni ima staru sliku, tri oltarnika, platneni predoltarnik, dva kamena svijećnjaka i slamu na mjestu stuba. Drugi oltar ima staru sliku s likom svete Marije, dva oltarnika i grob kao stube. Treći oltarić ima staru sliku, dva oltarnika i sukneni predoltarnik. Određeno je oltare ukrasiti ili ukloniti, staviti rešetke na prozore, grobove poravnati s podom i na njihovo mjesto postaviti stube pred oltarima, groblje zatvoriti zidom ili ogradom.

*Ecclesia Sancti Francisci campestris olim fratrum Sancti Francisci conuentualium, qui ad presens habitat in insula ab alia parte ciuitatis ad ecclesiam Sancti Lazari. Habet tria altaria non consecrata. Altare maius cum pala ueteris, tribus mappis, palio ex tela, duobus candelabris lapideis cum pallean in loco bradelam. Aliud altare cum icona ueteris et cum imagine Sanctae Mariae, duobus mappis et sepulchro pro bradella. Aliud altariolum cum pallam ueteram, duobus mappis et pallio ex panno. Ordinata: altaria aut ornentur aut amouentur. Fiant speram ad fenestra. Sepulchra adaquantur pauimento et eorum loco ponantur bradellam. Cemeterium claudatur uel muro uel sepe.*¹⁷

2.2. Godine 1603., u subotu, 5. travnja, pohoditelj je više zapisivao odredbe o uređenju crkve nego ono što je u njoj vidio, ali je i po odredbama moguće prepoznati nepromijenjen izgled triju oltara. Crkva pripada franjevcima konventualcima koji borave uz već pohodenu crkvu svetoga Lazara. Pohoditelj je obaviješten o plemenitom daru od 200 dukata za popravak crkve, stoga na glavnom oltaru mora biti nova slika, nebica, drveni predoltarnik, uređen pod. Groblje valja zatvoriti. Valja kupiti kalež, bogoslužno ruho i oltarnike. Dva su sporedna oltara nađena bez ičega, pa im valja pribaviti sve potrebno, a dotle je određeno pribaviti prenosne oltare.

¹⁷ Vatikanski Arhiv, Sacra Congregazione del Concilio, Visite C-57 Dalmatiae Traguriensis, f. 44r - 44v.

Visitavit ecclesiam Sancti Francisci in suburbio, qua est fratrum minorum

conuentualium habitantibus prope ecclesiam Sancti Lazari per antea uisitatum. Relatum fuit quendam nobilem legatum ducentos ducatos pro reparanda ipsa ecclesia. Ordinauit iconam nouam, supracelum, pallium ex asseribus, aptari pauimentum, claudi cemetarium, emi calicem, paramentum seu tobaleis et similiter alia duo altaria omnibus necessarijs cum reperiantur omnino nuda, mandauit et iam prouideri de portatili.¹⁸

2.3. Biskup Pace Giordano u pohodu crkvi Svih Svetih, u srijedu, 10. travnja 1647., spominje rušenje crkve svetoga Franje Asiškoga izvan gradskih zidina, koja je kao i crkve svetoga Jurja i svete Barbare na istom prostoru srušena po njegovu dopuštenju i savjetu stručnjaka za obranu Grada (diruta fuit de licentia nostra ex autoritate peritorum pro tuenda ipsa civitate (...)) sicut etiam factum est de ecclesia Sancti Francisci.¹⁹ Stoga je Andreis u svojem opisu crkve svete Marije Anđeoske imao pravo zabilježiti one svoje zaključke o spajanju građevina i o njihovom rušenju u doba obrane od osmanlijske vojske, kada je ostao pošteđen sam onaj Bogorodičin dio, polovina građevine.

2.4. Proučeni izvori od godine 1647. do 1811. ne spominju ovu crkvu. Godine su 1835. opisani neki pravni postupci nad vlasništvom crkve. Antun Lubin piše 18. srpnja bilješku koja u spisima Biskupskoga ordinarijata ostaje kao bilješka s brojem 1009 i nema znaka daljnjega postupka.²⁰ U njoj je zabilježeno nekoliko pravnih činjenica od godine 1811. do 1833. U listopadu je 1811. državna vlast ukinula trogirске bratovštine, osim Bratovštine Presvetoga Sakramenta i Bratovštine molitve za dobru smrt, pa tako i Bratovštinu Bogorodice Anđeoske, a sva su njihova imanja pripala državnoj vjerskoj zakladi. Crkvena je vlast dokazivala svoje pravo na izuzeće crkve Bogorodice Anđeoske od ovakve državne odluke, jer nije bila vlasništvo Bratovštine, nego je kao grobljanska crkva bila vlasništvo trogirске Crkve. Ukopavanje je na tom groblju zabranjeno 12. svibnja 1826. Državna je vlast 3. svibnja 1833. potvrdila pravo crkvene vlasti na crkvu Bogorodice Anđeoske.

2.5. Celio Cega ističe Andreisove podatke o naslovniku crkve, Bogorodici Anđeoskoj, o temeljnom kamenu što ga je postavio sam asiški svetac i o oprost. Dodaje ono što zna o tom oprost. i o crkvi poslije Andreisa. Porcijunkulski je oprost pripao Bogorodičnoj crkvi samostana franjevacopservanata na Čiovu (na predjelu zvanom Drid, poslije prijenosa čudotvorne slike iz staroga Drida kod Bosoljine na to mjesto). Crkva je Bogorodice Anđeoske u doba nedugo prije godine 1854. bila sva pregrađena novcem pobožnoga dara (Di recente rifabbricata d'intero per legato pio).²¹

2.6. Ovaj je dio Grada od 20. veljače 1971. izložena kapelanija.²² U godinama 1970. i 1971. crkvu je obnovio Ilija Vuletić, od 1. ožujka 1971. do 31. prosinca

¹⁸ Vatikanski Arhiv, Miscellanea, armarium 7, volumen 100, f. 510v - 511r.

¹⁹ Split, Nadbiskupski arhiv, Trogirska biskupija, 10, f. 252v.

²⁰ Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Spisi, godina 1835, broj 1009. Krizomali, Pavao Klement Miošić, 1941, 89.

²¹ Vincenzo Celio Cega. La Chiesa di Traù descritta dall'Ab.te Vincenzo de Celio-Cega nell'anno 1854. Split, 1855, 64.

²² Spis Nadbiskupskoga ordinarijata broj 274/71.

1973. upravitelj te izložene kapelanije.²³ Crkva je 2. kolovoza 1971. svečano otvorena,²⁴ a 1. siječnja 1974. utemeljena je župa.²⁵ Naslovnik je crkve, izložene kapelanije i župe Bogorodica Anđeoska.

3. Treća crkva i samostan

Treće i posljednje mjesto boravka prvih trogirskih franjevaca je crkva svetoga Lazara na Čiovu. To su čestice 425 (Mensa Curiale, Chiesa sotto il titolo di S. Lazzaro e selciato, 109 četvornih klaftera) i 426 (Demanio Imperiale Reale, Fu convento dei frati di S. Lazzaro con corte esterna, 182 četvorna klaftera). Andreis zna naslovnika crkve: Bezgrešno Začeće Blažene Djevice Marije,²⁶ a blagdan je 8. prosinca.

3.1. Pohoditelj je godine 1579. bio u ovoj crkvi u srijedu, 8. travnja. Zapisao je: "Crkva svetoga Lazara izvan gradskih zidina franjevaca je konventualaca. U njoj su dva oltara. Glavni je posvećen svetoj Mariji, ima štovanu sliku Blažene Marije sa srebrnim darovima, svoje oltarnike i predoltarnik. Drugi oltarić ima staru sliku, oltarnike, dva sviječnjaka i crni predoltarnik. Pokretna je imovina: srebrni kalež s patenom, dva tjelesnika, purpurno bogoslužno ruho s uresima, ruho od voštanoga platna s uresima, ruho od bijeloga platna bez štole i naručnika, ruho od platna s uresima, izderana misnica od crne kostrijeti, tri izderana predoltarnika od crvenoga sukna, predoltarnik od zelenoga sukna, dva predoltarnika od voštanoga platna, 13 oltarnika, prugasti oltarnik, 13 pokrivala kaleža i 13 purifikatorija. Određeno je pozlatiti i urediti kalež i kupiti novopropisani misal".

Ecclesia Sancti Lazari extra muros civitatis fratrum ordinis minorum conventualium. Ibi sunt duo altaria. Maius consecratum sub titulo Sanctae Mariae habet palam honorificam Beatae Mariae cum uotis argenti, suas mappas et palium. Aliud altariolum cum pala ueteris, tobaleis, duobus candelabris et pallio nigro. Bona mobilia sunt: calix argenteus cum patena, corporalia duo, paramentum cum suis fulcimentis ex colore gazo, paramentum cum suis fulcimentis ex tela cerulea, paramentum absque stola et manipulo ex tela alba, paramentum ex tela cum suis fulcimentis, planeta ex zambelloto nigro lacia, tria pallia ex panno rubeo lacia, pallium ex panno uiridi, duo pallia ex tela cerula, mappas tresdecim, mappa una uirgata, vela sericea tresdecim, purificatoria numero tresdecim. Ordinata: calix inauratur et aptatur, ematur missale reformatum.²⁷

²³ Spisi Nadbiskupskoga ordinarijata: broj 700/71 od 27. veljače 1971; broj 2759/73 od 31. prosinca 1973. Ilija Vuletić je bio upravitelj župe od 1. siječnja 1974 (broj 2759/73 od 31. prosinca 1973) do 14. rujna 1978 (broj 1759/78 od 12. kolovoza 1978).

²⁴ Nepotpisano. Iz života naše nadbiskupije. *Vjesnik nadbiskupije splitsko-makarske*, Split, XVIII, 4, srpanj - kolovoz 1971, 31. Nepotpisano. Nova župa u Trogiru. *Glas Koncila*, Zagreb, X, 19 (214), 19. rujna 1971, 14 (Iz naših župa).

²⁵ Spis Nadbiskupskoga ordinarijata broj 2732/73 od 29. prosinca 1973.

²⁶ Andreis, *Storia*, 1909, 317; prijevod: 343.

²⁷ Vatikanski Arhiv, Sacra Congregazione del Concilio, Visite C-57 Dalmatiae Traguriensis, f. 41v.

3.2. Godine 1603., u subotu, 5. travnja, pohoditelj je došao u crkvu svetoga

Lazara franjevac konventualaca koja je uz put od prije pohodene crkve na Dridu. Nije našao Presveto Otajstvo te je odredio, kad završi kapitul, neka kupe urešeno svetohranište i u njemu čuvaju Presveto. Oltar svetoga Lazara je posvećen i dolično urešen. Valja ukloniti oltarić koji je posred crkve, a kamenicu za blagoslovljenu vodu smjestiti u crkvu. Kalež i dva bogoslužna ruha imaju prokurator, pa neka ih ubuduće čuva gvardijan.

Reuerendissimus etc. postmodum uenit ad ecclesiam Sancti Lazari fratrum ordinis minorum conuentualium, qua reperient in uia qua itur ad antedictam ecclesiam de Drit. Non reperit Sanctissimum Sacramentum in ea asseruari, mandauit finito capitulo emi tabernaculum decens et ornatum ad formam etc. ac imposteret in ea consecrari etc. Altare tituli Sancti Lazari est consecratum et decenter ornatum. Eleuatur altariolum quo est in medio dicte ecclesie. Pilella pro aqua benedicta ponatur intus ecclesiam. Adsunt calices duo cum paramentis in manibus procuratorum, ut asseruit pater guardianus.²⁸

3.3. Godine 1625., u petak, 7. veljače, pohoditelj je poslije objeda došao u crkvu svetoga Lazara franjevac konventualaca. U crkvi je jedini oltar dolično urešen, a jedini je jer je tako bilo određeno od prijašnjega pohoditelja. Potom je ušao u klauzuru i u blagovalištu koje je i kapitul, gdje su bila okupljena dva franjevca što borave u samostanu, poslije pozdrava, dao im je oprost. Potom je obišao samostan i sve zgrade koje su dobro smještene, koliko je to bilo moguće na onom mjestu.

Visitatio ecclesie Sancti Lazari fratrum conuentualium. Die septima eiusdem mensis februarij 1625 illustrissimus dominus visitator aptatus a prandio continuando visitationem Traguriensem accessit ad ecclesiam Sancti Lazari conuentualium Sancti Francisci, in qua primo uisitant unicum tantum altare cum ecclesia ipsa habet in acta visitationis est nihilominis predictum altare satis decens decoratum. Post hec ingressus claustrum accessit ad refectorium loco capituli ubi conuocatis et congregatis duobus fratribus conuentus qui tantum in eo degunt, eos post salutatem sermonem habitum in forma absoluit. Deinde uisitato toto conuento cum omnibus suis officinis quas secundum loci proportionem satis bene depositas inuenit, abiit.²⁹

Supohoditelj Lorenzo Aiardo ispitaio je u petak, 31. siječnja 1625., dva franjevca u samostanu. Bernard iz Cresa zavjetovani je klerik, ima 22 godine. Stjepan iz Cresa, gvardijan samostana svetoga Franje, svećenik je i ima 35 godina.

4. Ostaci prve crkve

4.1. Ruševina

4.1.1. Od crkve, što je godine 1830. ucrtana kao čestica 1066 i opisana kao ruševina, danas je ostalo još samo malo ruševina. Prve poznate mi fotografije ove

²⁸ Vatikanski Arhiv, Miscellanea, armarium 7, volumen 100, f. 508r.

²⁹ Vatikan, Sacra Congregazione per l'evangelizzazione dei popoli o "de propaganda fide", Archivio storico, Visite e collegi, volumen 2, p. 609 (stari broj 1130).

ruševine nastale su 3. siječnja 1964., poslijepodne, kada su obilazili Trogirsko polje Cvito i Igor Fisković, Davor Domančić (fotografirao sedam fotografija) i vozač Slavko Radić (fotografirao tri fotografije na kojima je Domančić).³⁰ Njihov hod prema sjeveru, po Putu Mulina, pokazuje samo obrađeno polje i jedan stup električnog dalekovoda, a pod Kozjakom nekoliko kuća u jednom nizu. Moguće je prepoznati i Rimski put i poljsku među u smjeru zapad - istok, uz južnu stranu crkve, a vjerojatno je sačuvani dio toga zida crkve dio međe koja dijeli zemljište od puta. Jugoistočni ugao zida crkve sačuvan je do visine od oko 3 metra iznad međe. Uz taj je ugao sačuvan zid apside, djelomično do iste visine (iznad zemlje koja je od puta viša možda oko metar), vidljiv sa zapadne i s istočne strane, a duljina mu je oko 2 metra. Redovi su kamena dijelom narušeni, a neki kamen je ispao. Nigdje na zidu nema žbuke. Crkva je na povišenu dijelu polja, pa je odasvud vidljiva.

4.1.2. Druge je fotografije ove crkve fotografirao u rujnu 1977. Živko Bačić.³¹ Zapadno od Puta Mulina, naziru se kuće u polju, neposredni je okoliš crkve ostao isti, a poljska je međa utonula u zemlju. Najuočljivija je promjena, u usporedbi sa zidovima fotografiranim godine 1964., rušenje oko pola metra sjevernoga ruba apside, posebno u gornjim redovima kamenja. Na svim je fotografijama u Konzervatorskom odjelu naznaka mjesta: crkva svetoga Stjepana, a to, po mojim zaključcima, nije točno.

4.1.3. Dana 7. listopada godine 2000. vidio sam uz nedovršenu novogradnju prostrane kuće za stanovanje (stara katastarska čestica zemljišta 1781),³² na sjeveroistočnom uglu ulica Put Mulina i Rimski put,³³ zadnji ostatak te ruševine. Nju je, za tiskanje ovoga rada, 31. listopada 2002. fotografirao Đenko Ivanišević. To je jugoistočni ugao crkve, po jedan ili dva kamena još povezana do visine od

³⁰ Split, Konzervatorski odjel, nove fotografije, negativ R, brojevi 7564, 7568 - 7573, 7575, 7615, 7621. Pregledao sam u Konzervatorskom odjelu stare fotografije skupljene pod natuknicom Trogir. Ne znam ima li nesvrstanih fotografija i nije li možebitna fotografija ove ruševine svrstana drugdje. Koliko znam, fotografije u vlasništvu Arheološkoga muzeja i Društva Bihać nisu sredene.

³¹ Split, Konzervatorski odjel, nove fotografije, negativ R, brojevi 29110 - 29112.

³² Godine je 1830. vlasnik ovoga vinograda s maslinama Jakov Cindre, posjednik na Čiovu, a kolon je Ivan (poslije Antun) Belanović, seljak u Trogiru. Poslije je drugim rukopisom, na rubu papira, napisano: S. Stefano, a uz susjednu je česticu na istoku, 1782 (vlasnik braća Garanjin, poslije Dominik Garanjin; koloni su nasljednici Madiraca, poslije Franjo Madiraca, svi u Trogiru) napisano S. Catterina. To dokazuje neko promišljanje ili neko sjećanje na postojanje tih građevina u ovom dijelu polja. S toga ili nekoga sličnog promišljanja napisao je Ivo Babić: "Ruševine crkve sv. Stjepana (sv. Stipan), na primjer, dižu se u samom središtu koordinatnog sistema limitacije Malog trogirskog polja - na križanju glavnog agerskog karda i dekumana" (Prostor između Trogira i Splita. Trogir, 1984, 59; pretisak: Kaštel Novi, 1991).

³³ To je još uvijek samo poljski put. Sadašnje ulice prate nekadanje poljske putove (Put Mulina u katastru je zabilježen kao Put Svetoga Franje, čestica zemljišta 4123, a Rimski put u katastru je Put Pod Krban, čestica 4118). Ovi su putovi gotovo pravokutna mreža, pa su ostatak antičke centurijacije, vjerojatno grčke, kako je to prvi zapazio Branko Kirigin u radu na znanstvenom skupu First Australian Congress of Classical Archeology u Sydneyu od 10. do 14. srpnja 1985. (The Greeks in Central Dalmatia: Some New Evidence. Greek Colonists and Native Populations, Canberra i Oxford, 1990, 314 - 315, plan 10).

Ruševina prve crkve, apsida izvana i iznutra 1964. g.

Ruševina prve crkve, apsida izvana i iznutra 2002. g.

oko 4 metra (od razine puta, jer je poljska međa razrušena), i na njegovom istočnom dijelu početak zida široke i plitke apside, koja počinje blizu ugla crkve. Ostali je unutarnji prostor apside zasut kamenjem, a tik uz nju je nova kuća, pa je vjerojatno sudbina ovog ostatka crkve time već određena. Primjer je to za razmišljanje o nemoći države koja je već davno sastavila zakone o zaštiti baštine svoje prošlosti, a ne štiti je onom snagom koju je sama stvorila, nego je prepušta snagama nereda kojima tako prepušta budućnost svoje prošlosti.

4.2. Dio slike naručene za glavni oltar

4.2.1. Blaž Jurjev Trogiraniin

4.2.1.1. Slike potvrđene izvorima

Pregled notarskih i drugih spisa koji spominju Blaža Jurjeva pokazat će koje je njegovo djelo potvrđeno pisanim podatkom.³⁴ Priželjkujući novu knjigu o Blažu, koju sada može ostvariti jedan pisac bez bojazni koje su pratile nastajanje kataloga i utjecale na pojedinosti u priređivanju otvorenja izložbe na trima mjestima, pokazujem nedostatke u izdanju izvora i Blaževu životopisu u katalogu. Dosadašnja su izdanja izvora o Blaževu životu i radu najčešće bila djelomična, jer su bila podvrgnuta navođenju u pojedinom radu. Stoga su mnogi izvori bili naznačeni samo s nekoliko rečenica, kako je to najčešće radio Cvito Fisković. On je pronašao bezbroj izvora koje je htio što prije uvrstiti u svoje radove, pa su oni bili pretrpani izvorima na nepovoljnim mjestima u bilješkama i stoga su izvori morali biti kraćeni. U njima, istina, ima stalnih ponavljanja istih propisanih rečenica, ali i neznatne razlike mogu nekom u budućnosti postati vrijedne proučavanja i zaključivanja, pa takvima valja osigurati potpun ispis. Buduća knjiga o Blažu, u kojoj bi bilo okupljeno četrdesetak izvora, to omogućuje bez opterećenja štiva.

U izvore o Blažu valja ubrojiti onaj iz Dubrovnika, iz godine 1426., o primanju učenika Lancelota, sina vunara Andrije iz Dubrovnika. O tom je izvoru poznata samo godina primanja, četiri godine trajanja ugovorenoga učenja i podatak o mjestu čuvanja.³⁵ Iz godine 1427. valja istražiti trogirski izvor koji je u katalogu pokazan u fotografiji na stranici 66, ali nije uvršten ni u tiskane izvore ni u životopis, a ne znam je li već bio izdan. Po onom što sam uspio na fotografiji razabrati, 24. studenoga Blaž je sudjelovao u kupovanju pašnjaka. Iz godine su 1436. dva izvora iz Trogira. Dana 21. kolovoza Blaž, kao župan Bratovštine Duha Svetoga, prima ostavinu nekoga Španjolca.³⁶ Dana 20. listopada Blaž podmiruje svoj dug Margariti udovici Bogdana iz roda Neorića.³⁷ U životopisu valja istaknuti, a to u katalogu nije učinjeno, postojanje podatka od 13. studenoga 1427. koji jamči vri-

³⁴ Blaž, 1986, 68 - 75. Sastavljači su kataloga dobro učinili što su Vedranu Gligu povjerali prijevod isprava na hrvatski i uvrstili ga uz izvor, ali su loše izabrali predložak za izvore (Prijatelj, Slikar Blaž, 1965, 55 - 64, brojevi 1 - 33), koji su doslovno prepisali.

³⁵ Vojislav Đurić. Slikar Blaž Jurjev. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split, 10, 1956, 155 - 156 (155, bilješka 15: Dubrovnik, Državni arhiv, Diversa cancelarie, 44, 69).

³⁶ Fisković, Poliptih, 1962, 133, bilješka 58 (samo naznaka lista u izvoru: Viviano, 42v).

³⁷ Fisković, Poliptih, 1962, 133 - 134, bilješka 60 (samo naznaka lista u izvoru: Viviano, 64r). U katalogu je, na stranici 67, pogrešno tiskan mjesec studeni.

jeme Blaževa boravka u Dubrovniku, a uz to i podatak o danu 10. svibnja 1450. kad je u Trogiru popisana Blaževa imovina, a taj je popis predan općinskoj pisarnici 13. svibnja. Možda su to, izdaleka promatrano, sitnice i nešto slično cjepidlačenju. Kad se promatraju kao dio života što je ostao zarobljen u spisima, tada one doista život znače.

Do sada su proučeni izvori otkrili jedanaest slika. Ugovor s primicerijem Dujmom u Splitu, od 26. svibnja 1412., potvrđuje slikanje svoda ciborija glavnoga oltara u crkvi svetoga Franje Asiškoga za 26 libara, od kojih je 10 libara već primio.³⁸ Trogirski spis od 25. veljače 1419., kojemu u izdanju nije spomenuta vrsta, potvrđuje slikanje zastave kralja Sigismunda za 10 libara.³⁹ Ugovor u Korčuli s predstavnicima zajednice mjesta Blata: arhiđakonom Junijem, Marinom Mihaelovim i Petrom Radunovim, od 16. srpnja 1431., potvrđuje slikanje oltarne slike u tamošnjoj crkvi Svih Svetih do mjeseca ožujka godine 1432. za 44 dukata. Taj ugovor potvrđuje postojanje tada već dovršene nove slike na glavnom oltaru stolne crkve svetoga Marka u Korčuli.⁴⁰ Potvrda napisana u Trogiru dana 27. veljače 1435. o Blaževu primitku 89 libara od ukupno 200 što mu ih je dugovao Nikola, opat benediktinskoga samostana svetoga Ivana Krstitelja, dokazuje postojanje ugovora o slikanju slike za oltar svetoga Jeronima u toj crkvi.⁴¹ Ugovor s Bratovštinom svete Marije trogirskih franjevaca o slikanju slike za glavni oltar franjevačke crkve svete Marije posebno ću raspraviti. Blaževu sliku u crkvi Svih Svetih u Korčuli potvrđuje obveza što ju je u Korčuli 15. srpnja 1439. napisao Šimun Nikolin, prokurator te crkve. On se obvezao vratiti 4 dukata svećeniku Marku Ivana Radetinova, a u залог mu je dao jedan časoslov iz vlasništva te crkve. Ako Šimunov dug Marku ne bude podmiren do blagdana svetoga Mihaela arhandela te godine, tada Marko smije zadržati časoslov. Markovim je novcem Šimun Nikolin platio preostali dio dugovanja Blažu za sliku što ju je naslikao za crkvu.⁴² Zadarski spis od 10. ožujka 1445., kojemu u izdanju nije spomenuta vrsta, potvrđuje slikanje za dovršenje orgulja u crkvi svetoga Franje Asiškoga. Tada je Blaž primio 2 libre i 6 solida, ali nema podatka je li to ugovorena cijena ili samo njezin dio.⁴³ Pojam "cantinelis" u ovom spisu po Fiskoviću znači vratnice, jer u ugovoru zadarskih franjevaca s orguljarom Markom od 9. rujna 1443., orguljar nije bio obvezan orgulje opremiti slikanim vratnicama "portellas dicti organi".⁴⁴ Ivo Petricioli zaključuje drukčije: "Oslikao je neke letve (cantinelle) za nove orgulje franjevačke crkve i vrlo vjerojatno vratnice orgulja".⁴⁵ Blaž je 28. travnja 1448. u Zadru dao napisati oporuku, a umro je prije 10. svibnja 1450, jer je njegov

³⁸ Fisković, Neobjavljeno djelo, 1964, 51, bilješka 21. Blaž, 1986, 68, broj 1.

³⁹ Fisković, Zadarski, 1959, 184, bilješka 546. Blaž, 1986, 68, broj 2.

⁴⁰ Fisković, Zadarski, 1959, 184 - 185, bilješka 549. Blaž, 1986, 71, broj 20.

⁴¹ Fisković, Poliptih, 1962, 124 - 125, bilješka 24. Blaž, 1986, 72, broj 22.

⁴² Foretić, Poliptih, 1962, 112, broj I. Blaž, 1986, 73, broj 29.

⁴³ Fisković, Zadarski, 1959, 184, bilješka 547. Blaž, 1986, 73, broj 30.

⁴⁴ Fisković u bilješci 548 navodi samo notara i arhivske brojeve: Petrus de Preto, 1442 - 1444, svezak I, sveščić 1.

⁴⁵ Ivo Petricioli. Od gotike do renesanse; poglavlje u djelu: Zadar pod mletačkom upravom 1409 - 1797. Zadar, 1987, 163 (Prošlost Zadra, III). Zanimljiv je Petriciolijev zaključak o Bogorodičinoj slici s potpisom iz godine 1447.: "Ta se slika na prvi pogled razlikuje od

oporučni izvršitelj toga dana sastavio popis trogirske ostavine i 13. svibnja 1450. zapisnički ga ostavio u općinskoj pisarnici. U oporuci je nabrojio tri svoja posla za zadarske franjevece, ali nije poznato jesu li dva tada nedovršena djela, a možda je i treće bilo nedovršeno, ostala takva do slikareve smrti. Crkvi je svetoga Franje Asiškoga darovao vrijednost svojega rada na oltarnoj slici, a franjevcima Luki i Petru, gvardijanu, valja po oporuci vratiti 12 dukata što su ih Blažu dali za stijeg crkvene zastave. Franjevcima opservantima crkve svetoga Križa izvan grada valja dati 9 dukata, a od predujma što ga je bio dobio za slikanje oltarne slike valja platiti ako je štogod na slici bilo već započeto i naslikano, a ako rad nije započet neka izvršitelji vrate predujam.⁴⁶ Dvije je slike Blaž potpisao i vremenski točno označio: 12. lipnja 1436. za Bratovštinu svetoga Jakova u svečevoj crkvi na Čiovu i 26. listopada 1447. za Bogorodičnu crkvu u zadarskom kaštelu.⁴⁷ Ove dvije slike nisu potvrđene drugim izvorom.

Od jedanaest slika potvrđenih pisanim izvorom prepoznane su tri sačuvane. Slika za glavni oltar stolne crkve svetoga Marka u Korčuli dovršena je prije 16. srpnja 1431., kada je ugovorena slična slika za crkvu Svih Svetih u Blatu.⁴⁸ Slika za oltar svetoga Jeronima u trogirskoj crkvi svetoga Ivana Krstitelja dovršena je prije, a možda i nedugo poslije 27. veljače 1435., kada je plaćen dio njezine cijene. Slika u korčulanskoj crkvi Svih Svetih dovršena je prije, a možda i nedugo poslije 15. srpnja 1439., kada je potvrđena posudba novca za plaćanje te slike.⁴⁹ Kad ovom broju pridodamo dvije potpisane i vremenski označene slike i onu koja je vremenski određena pisanjem Pravilnika Bratovštine Duha Svetoga u Trogiru, u godini 1428., tada je šest Blaževih slika točno ili približno točno vremenski određeno. Druge valja vremenski odrediti u međurazdoblja.

Od jedanaest slika zajamčenih do sada proučenim izvorima, dvije su sigurno potpuno uništene. To je slika na svodu ciborija glavnoga oltara u splitskoj crkvi svetoga Franje Asiškoga i zastava hrvatsko-ugarskoga kralja Sigismunda. Možda će jednom biti prepoznani dijelovi slike za župnu crkvu Svih Svetih u Blatu, slike za trogirsku Bratovštinu svete Marije male braće i udio Blaževa rada u zadarskim franjevačkim crkvama svetog Franje Asiškoga i Svetoga Križa. Moja su me sadašnja približavanja Blaževim slikama u Trogiru uvjerala u mogućnost prepoznanja dijela slike za trogirsku Bratovštinu svete Marije male braće u jednoj od već poznatih njegovih slika. To je slika Bogorodice s Djetetom u rajskom ružičnjaku.⁵⁰

brojnih slika što ih je Blaž Jurjev ostavio u dalmatinskim crkvama, ali kod detaljnije analize vidi se sasvim ista slikarska obrada. Izrazite bizantske proporcije i stilizacija likova dovode do pretpostavke da je Blaž kopirao neku stariju sliku koja je bila predmet štovanja”.

⁴⁶ Fisković, Zadarski, 1959, 182 - 184, bilješka 545. Blaž, 1986, 74, broj 32.

⁴⁷ Blaž, 1986, broj 14 (stranice 56, 101 - 102).

⁴⁸ Blaž, 1986, broj 10 (stranice 50 - 51, 97).

⁴⁹ Blaž, 1986, broj 11 (stranice 52 - 53, 98 - 99).

⁵⁰ Potaknut zaključkom Marije Mirković (Gospa u Ružičnjaku. *Marija*, Split, XXXVI, 5 (373), svibanj 1998, 177): “Cvijet što ga na slici Marija pruža sinu, može biti i ruža i božur”, botanički sam usporedio naslikane cvjetove, pupoljke i listove. Naslikani cvijet je samo ruža, jer je naslikan i njezin pupoljak i list. Ružine su latice kružno i usporedno poredane, pupoljak je šiljast, a list srcolik. Takve su pojedinosti naslikane na ovoj Blaževoj slici.

U doba povijesnoumjetničkoga proučavanja bila je nad vratima sakristije stolne crkve, do sredine listopada godine 1931., kada je odnesena na restauriranje, a poslije restauracije, od konca ožujka godine 1933., bila je izložena u sakristiji kao dio riznice stolne crkve. Kad je u crkvi svetoga Ivana Krstitelja uređena i 20. svibnja 1970. otvorena Zbirka crkvene umjetnosti,⁵¹ slika je izložena u toj Zbirci.

4.2.1.2. *Slike u Trogiru uvrštene u Blaževa djela do godine 1986.*

Djela slikara Blaža Jurjeva dostatno su proučena, vrednovana i pripisana Blažu do vremena priprema Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture za izložbu tih djela. Katalog izložbe Blaž Jurjev Trogiranin, pokazane najprije u Splitu, u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, 16. listopada 1986., omogućuje jednostavan i točan pregled Blaževih trogirskih slika.⁵²

1

U Pravilniku Bratovštine Duha Svetoga na naličju je prvoga lista slika klečećih bratima, a na licu drugoga lista je slika Presveto Trojstvo (Prijestolje milosti). Obje čine jednu sliku.⁵³ Vremenska je odrednica slikanja godina 1428., zapisana na drugom listu, ispod slike. Pravilnik je napisan i oslikan u vrijeme župana Marka Stjepanova, bojadisara tkanina, pa je možda on onaj prvi među bratimima na slici.⁵⁴

2

Za oltar svetoga Jeronima u benediktinskoj crkvi svetoga Ivana Krstitelja naslikao je sliku: Bogorodica s Djetetom (dojilja na prijestolju s anđelima klanjateljima) i sveci Dujam, Benedikt, Mihael arhandel, Ivan Krstitelj, Jeronim i Ivan Trogirski. Za sliku je 27. veljače 1435. od opata Nikole primio 89 libara kao dio ugovorene cijene od 200 libara.⁵⁵

⁵¹ Želio sam točno naznačiti ovaj nadnevak i bibliografski podatak u nepotpisanom izvješću, jer se ovi podatci nepravredno zaboravljaju: Četiristopedeseta godišnjica smrti Petra Berislavića. Proslava u Trogiru. *Vjesnik nadbiskupije splitsko-makarske*, Split, XVII, 3, svibanj - lipanj 1970, 63 - 76.

⁵² Ikonografski sadržaj svih nabrojanih djela označio sam po svojem viđenju, jer onaj u katalogu nije u svim pojedinostima potpun. Ističem dvije netočnosti koje sam zapazio u katalogskom opisu, a jedna me je od njih mogla zavarati u nabranju trogirskih slika. Slika iz crkve Svih Svetih u Korčuli (Blaž, 1986, broj 11, stranica 98), nema lik Lucije nego Katarine Aleksandrijske, a ona što je opisana kao Lucija je Barbara, te je raspored svetica: Barbara, Dominik, Petar Mučenik, Katarina Aleksandrijska. Slika u sadašnjem Županijskom muzeju u Šibeniku (Blaž, 1986, broj 12, stranica 99) nije bila u obitelji Gilardi u Trogiru nego u Šibeniku (Davor Domančić. Novo djelo Blaža Jurjeva u Šibeniku. *Telegram*, Zagreb, II (XII), 19 (536), 11. veljače 1972, 15; prije restauracije. Davor Domančić. Gospa Blaža Jurjeva u Šibeniku. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split, 19, 1972, 79; poslije restauracije koju je u lipnju - srpnju 1972. obavio Filip Dobrošević). Dakako, ovo je samo usputno zapažanje.

⁵³ Blaž, 1986, broj 4 (stranice 38, 39, 88).

⁵⁴ Fisković, Neobjavljeno djelo, 1961, 128.

⁵⁵ Blaž, 1986, broj 5 (stranice 40 - 41; 72, broj 22; 76; 89 - 90).

3

Nad vratima sakristije stolne crkve sačuvana je slika Bogorodica s Djetetom (u rajskom ružičnjaku, Dijete blagoslivlja ružu u Majčinoj ruci, okružuju ih anđeli klanjatelji). Slika nije bila povezana s podacima iz notarskih ili sličnih spisa.⁵⁶

4

Slika s visokim reljefom za Bratovštinu svetoga Jakova u svećevnoj crkvi na Čiovu ima ikonografski sadržaj: apostol Jakov (Stariji, blagoslivlja okupljene braćime hodočasnike; svečev lik je reljef u sredini) i sveci Antun Opat, Kristofor, Ivan Trogirski i Lovro. Slika nije bila povezana s podacima iz notarskih ili sličnih spisa, ali na mjestu koje pokriva reljef apostola ima slikarev potpis i vremensku odrednicu 12. lipnja 1436., a ispod njega, istim rukopisom, ime Vlatko Budić.⁵⁷ Ovo je ime "s velikom vjerojatnošću" poistovječeno s bačvarom Vlatkom Budinićem koji je bio svjedok kad je 13. svibnja 1450. pokazan popis Blaževa trogirskog imanja u postupku zadovoljenja njegove oporuke.⁵⁸ Dobro je biti oprezan s predloženim prepoznavanjem, jer su to ipak dva različita prezimena, a dva stoljeća prije ovih zapisa bila su razlikovana. Svjedok zapisa primanja jednog spisa u poslovima ostavine, kad je ona već pravovaljana, nema nikakve važnosti u ostavini. Kad bi ona dva zapisana prezimena imao jedan čovjek, ne bi on značio ništa više u Blaževu životu od dvojice s različitim prezimenima. Tako će biti sve dok neki drugi zapis ne otkrije neku drugu povezanost Vlatka Budića ili Vlatka Budinića s Blažem ili s Bratovštinom.

5

Oltar svete Katarine Aleksandrijske u crkvi svetoga Dominika imao je sliku s visokim reljefom, ali su od nje sačuvani samo rastavljeni dijelovi. Kad je godine 1932. tiskana fotografija ovoga djela, bio je poznat samo gornji dio slike, u dva dijela bez izvornoga okvira i stoga poremećena rasporeda. Tada su bili u apsidi crkve, na sjevernoj strani: Marija Magdalena, Mihael, Jakov Stariji; na južnoj strani Ivan Trogirski, Dominik i Antun Opat. Reljefni je svetičin lik bio stavljen na vrh sporednoga oltara na sjeveroistočnom dijelu crkve i tamo ga je, prije godine 1941., našao Cvito Fisković, a u samostanskoj je sobi našao lik apostola, jedini sačuvani dio donjega dijela slike. Tada je sve dijelove izložio u sakristiji.⁵⁹ Dijelovi su restauratorskim radom raspoređeni u pravilan međusobni odnos, pa je od nekadašnje cjeline ostao ovaj ikonografski sadržaj: sveta Katarina Aleksandrijska (oštećeni lik

⁵⁶ Blaž, 1986, broj 6 (korica 1, stranice 42 - 43, 76 - 77, 91).

⁵⁷ Blaž, 1986, broj 7 (stranice 44 - 45; 78 - 79; 75, broj 33; 92 - 93). Netočno je u kataloškom opisu prepisan potpis. Slovo o, iako je naizgled u trećem redu, kako je prepisano, nije zasebno slovo nego dio kratice slova m, pa ga tako valja prepisati: ili m^o ili m(illesim)o. Dan nije drugi nego dvanaesti i nije u zasebnom retku nego u nastavku riječi zugni. Ime drugoga čovjeka u ovom zapisu nije vlateho nego vlatcho. Ovo je drugo ime pisano istim rukopisom, te u kataloškom opisu nije točna naznaka: "drugim rukopisom" (Prijatelj, Uz nove, 1985, 185, piše: "ljepšim rukopisom").

⁵⁸ Prijatelj, Uz nove, 1985, 185 - 186.

⁵⁹ Fisković, Drvena, 1942, 104.

je reljef u sredini, a slikani dijelovi te cjeline nisu sačuvani pa su nepoznati ikono-
grafski znakovi i svetičino okruženje), sveci: Marija Magdalena, Ivan Trogirski,
Dominik, arhanđel Mihael, apostol Jakov Stariji, Antun Opat (središnji dio), apo-
stol (donji dio).⁶⁰ Slika nije povezana s podacima iz notarskih ili sličnih spisa.
Crkva je po Andreisovu tvrđenju imala sedam oltara. Apostolski pohoditelji na
svakom pohodu zapisuju šest oltara, ali kad se u svim pohodima zbroje naslovi,
tada ih je sedam, što može osnažiti Andreisov broj. On spominje tri naslova, a
oltar je svete Katarine Aleksandrijske označio kao darovnicu roda Sobota.⁶¹

6

Obitelj Cipiko, najprije u Trogiru, potom u Štafiliću, sada u Zagrebu, ima
sliku Bogorodice s Djetetom i anđelima klanjateljima.⁶² Slika nije povezana s
podacima iz notarskih ili sličnih spisa.

4.2.1.3. Slike u Trogiru uvrštene u Blaževa djela poslije godine 1986.

1

U radu što ga je Josip Belamarić napisao poslije otvorenja izložbe Blaževih
djela u Splitu, sažeo je opis umjetnikova života i rada, te je u tim razmatranjima
predložio prepoznanje Raspela iz trogirске stolne crkve kao Blaževa djela. Slika je
nekada vjerojatno bila dio prostora glavnoga oltara, poslije je bila iznad južnih
vrata, a potom u Zbirci crkvene umjetnosti. Na izložbi je označena kao djelo umjet-
nika iz Blaževa kruga.⁶³ Svoje je razloge takva prepoznanja Belamarić ovako
opisao: "Medaljoni s likovima Evanđelista, gnijezdo s pelikanom i mladima, slikani
su posve u načinu Blaža. Kruto tijelo rassetog Krista, kojemu čavli prolaze između
palca i dlana, prekriveno je rafinirano slikanom dijagonalnom mrežom krvavih
kapljica. Premda majstor u njegovom prikazivanju sigurno ne dostiže vrhunce svog
opusa, upravo oscilacije kvalitete unutar njega (čak i kada se radi o manjem mje-
rilu) - na primjer, između potpisanog čiovskog i korčulanskog poliptiha, ili između
potpisane zadarske Bogorodice i trogirskih Bogorodica - dopušta mogućnost da je
i ovo raspelo djelo samog Blaža, možda iz četrdesetih godina stoljeća. Po svom
osnovnom slikarskom konceptu manja je razlika između trogirskog i stonskog
Raspela, negoli između stonskog i splitskog".⁶⁴ U katalogu mletačke izložbe
Blaževih djela, godine 1989., ovaj je rad Belamarić dijelom dopunio, dijelom skra-
tatio, pa je svoj zaključak o trogirskom Raspelu dopunio nešto potpunijom vremen-
skom odrednicom, oko godine 1445., i podacima o vremenu gradnje svoda iznad
glavnoga oltara i svećeničkoga kora stolne crkve u tom razdoblju.⁶⁵

⁶⁰ Blaž, 1986, broj 8 (stranice 46 - 48, 94 - 95).

⁶¹ Andreis, Storia, 1909, 309; prijevod: 336.

⁶² Blaž, 1986, broj 9 (stranice 49, 80, 95 - 96).

⁶³ Blaž, 1986, broj 18 (stranice 59, 105 - 106).

⁶⁴ Josip Belamarić. Prilog za Blaža Jurjeva Trogirana. *Mogućnosti*, Split, XXXIV, 11 - 12, studeni - prosinac 1986, 828.

⁶⁵ Biagio, 1989, 36 - 37 (talijanski prijevod Nicolette Babić). Bibliografija i kataloška jedinica dopunjene su Belamarićevim radom i prijedlogom prepoznavanja Blaževa djela, ali je slika nepromijenjeno pripisana krugu Blaža Jurjeva (broj 18, stranica 120).

Znanstveni skup uz izložbu Zlatno doba Dubrovnika, održan od 18. do 20. svibnja 1987. u zagrebačkom Muzejsko-galerijskom centru, a radovi su mu tiskani 1991., doprinio je, neposredno poslije zatvaranja izložbe Blaževih djela u tom istom prostoru, prijedlogu o trima novim slikama što ih je Miklós Boscovits pripisao Trogiriraninu. Među njima je jedna bila trogirska. Istodobno je pisac ovako odredio drugu trogirsku sliku: "minijature iz matrikule trogirске bratovštine Svetog Duha koje je, po mojem mišljenju, izradio jedan drugi umjetnik 1428. godine". Ona Blažu pripisana slika je predela oltarne slike: Krist i apostoli. Poznata je po fotografiji u katalogu prodaje, kada je godine 1935. iz firentinske zbirke De Clemente prodana, a od tada joj u znanosti nema traga. Boscovits je ovako opisao svoje razloge: "neobičan niz patetičnih i čudnovatih lica bilježi u svakom detalju viziju koja se danas lako identificira kao Blaževa. Izvorno, ova je poznata slika morala znatno premašiti duljinu od dva metra i pitam se da nije možda pripadala već spomenutom poliptihu Sv. Jeronima koji je jedini odgovarajućih dimenzija u danas poznatom opusu dalmatinskog umjetnika, i s kojim se čini stilistički uskladena".⁶⁶ U odricanju Blaževa slikanja Pravilnika trogirске Bratovštine Duha Svetoga, Boscovits si je uzeo preveć slobode upustiti se u ono što su mnogi prije njega raspravili i, bez ikakva obrazloženja, odrediti novog slikara, nasuprot dosadašnjem pripisivanju koje ima uporište u istodobnom Blaževu boravku u Gradu i njegovu pripadanju Bratovštini. U Boscovitsevu postupku pripisivanja Blažu one nekadašnje firentinske slike, koju proučavatelj nije vidio, valja prigovoriti njegovu osloncu samo na fotografiju i šture podatke iz neke ne odveć znanstvene knjige.

Poslije izložbe Biagio di Giorgio da Traù u Mletcima (Chiesa di San Bartolomeo, 31. ožujka - 4. lipnja 1989.) napisao je Andrea De Marchi o njoj prikaz u časopisu *Arte Veneta*, koji je tiskan 30. lipnja 1991. Razložno je istaknuti nadnevak tiskanja prikaza, jer je De Marchi u njemu pripisao Blažu onu istu sliku iz nekadašnje firentinske zbirke Clemente, koju je Blažu pripisao i Boscovits, pa je dobro znati kada je koji rad ušao u javnost. De Marchi nije izričito povezo ovu sliku s onom trogirskom, nego s nekom koja je njoj slična: "È il momento della maturità di Biagio, negli anni trenta, e viste le dimensioni cospicue è probabile formassero la predella di un grande polittico, sul genere di quello di San Giovanni Battista a Traù".⁶⁷ De Marchi ne odriče Blažu ni jednu sliku, nego dodaje još jednu. Raspravlja o Raspelu iz trogirске crkve Bogorodice Karmelske (u Zbirci

⁶⁶ Miklós Boscovits (prevela Mirna Crnobori). Od Blaža Trogiriranina do Lovre Kotoranina. Napomena o ranom quattrocentu u Dalmaciji. Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća, Zagreb, 1991, 155, foto 2 na stranici 156. (Znanstvena djela Muzejsko-galerijskog centra, 2; na stranicama 161 - 166 izvorni rad na talijanskom).

⁶⁷ De Marchi. La mostra, 1991, 180, foto 1 na stranici 178. Pisac u bilješki 8 prenosi točan podatak o mjestu, nadnevku i broju dražbe (Firenze, Ciardiello, 29. travnja do 3. svibnja 1935, broj 241) i mjerama slike (visina 53 cm, duljina 145 cm); usporedbom s mjerama slike na fotografiji, to su mjere slike kakva je prodana, dakle, slika bi izvorno (ako je prihvatljiv zaključak o naknadnom rasporedu svetaca u dva niza) bila visoka oko 27 cm i duga oko 290 cm.

crkvene umjetnosti). Uspoređuje ga s Rospelima iz Splita i Stona i pripisuje

Blaževu krugu, ako ne njegovoj radionici, u četrdesetim godinama stoljeća: “è un’opera di sfogata, impressionante violenza, più evoluta rispetto ai ‘Crocifissi’ di Spalato e di Ston, di Biagio, ma che sembra uscita dal suo ambiente se non dalla sua stessa bottega, negli anni quaranta”.⁶⁸ Tu je sliku Karaman godine 1932. kratko uveo u proučavanja,⁶⁹ a godine je 1933. još kraće to ponovio na hrvatskom.⁷⁰ Prijatelj, u raspravi iz godine 1955. o Raspelu iz trogirске stolne crkve (koje je Belamarić godine 1986. pripisao Blažu), uzima za usporedbu trinaest raspela, a među njima i ono iz trogirске crkve Bogorodice Karmelske (broj 6). Po njegovu zaključku: “Veliko trogirsko raspelo i još ovih trinaest raspela tvore, uza sve svoje međusobne razlike i u stilu i u kvaliteti, jednu jedinstvenu zajedničku skupinu”. Raspravljajući o pojedinoj slici, zaključuje: “Osnovna shema iz trecenta, gotički naturalizam i detalji, gdje je osjećaj volumena već uočljiv postavljaju u te retardirane derivate ovoga tipa još mnogo više trogirsko oštećeno raspelo iz Gospe od Karmena”.⁷¹ Poslije restauriranja slike, u radionici splitskoga Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture, godine 1965. - 1966., četiri je puta o njoj pisao Grgo Gamulin. Najprije se dvoumio hoće li sliku pripisati Altichieru, možda njegovu krugu.⁷² Nedugo je potom, uz prvi put tiskanu fotografiju, sliku pripisao Altichieru: “Uvesti ovo Raspelo u krug padovanskog razdoblja i u sam krug velikog Veronežanina može biti korisno, bez obzira na to radi li se o autografu ili možda o nekom njegovom nasljedniku iz vremena rada u dvjema padovanskim kapelama (S. Felice u Santu i Oratorio di S. Giorgio), kojega će jednom kritika možda utvrditi ili izolirati”.⁷³ Sve ove nabrojene rasprave De Marchi u svojim navodima iz godine 1991. ne prenosi, a mogao ih je vidjeti u Gamulinovu rada iz godine 1983., kojega navodi. Gamulin je na skupu Venezia e il Levante fino al secolo XV, koji je priređen u Mletcima u lipnju godine 1968., pokazao (ne znam je li osobno tamo bio ili je, kao Ivan Ostojić, samo poslao svoj rukopis) rad o slikama na drvu iz kasnoga srednjeg vijeka na istočnoj obali Jadrana. U tom je radu, tiskanu godine 1974., doslovno ponovio svoj zaključak iz prosinca 1967. godine.⁷⁴ Gamulin je ponovio svoje zaključke, uz nabranje svih dotadašnjih proučavanja, u svojem radu o slikanim rospelima, tiskanom 1983. godine.⁷⁵ Za izložbu Tesori della

⁶⁸ De Marchi. La mostra, 1991, 181.

⁶⁹ Karaman, Notes, 1932, 363: “Le found rouge-sombre semble être resté un trait caractéristique de la peinture indigène. Je l’ai retrouvé sur deux crucifix, l’un à Slatine, dans l’île de Čiovo, l’autre, dans l’église de la ‘Gospa od Karmena’, à Traù, et sur une Madone, dans l’église de la ‘Gospa od Snijega’ à Seget, près de Traù, oeuvres de modestes artisans d’une époque un peu postérieure, la XVIe siècle environ”.

⁷⁰ Karaman, Umjetnost, 1933, 152: “Isti crveni fond imade i slikani raspeti Krist u crkvi Gospe od Karmena”.

⁷¹ Prijatelj, Prilog, 1955, 151, 152, 153.

⁷² Grgo Gamulin. Majstor Paolo iz Venecije. *Telegram*, Zagreb, VIII, 389, 13. listopada 1967, 5.

⁷³ Grgo Gamulin. Altichiero u Trogiru. *Telegram*, Zagreb, VIII, 397, 8. prosinca 1967, 5, foto na istoj stranici.

⁷⁴ Grgo Gamulin. La pittura su tavole nel tardo Medioevo sulla costa orientale dell’Adriatico. Venezia e il Levante fino al secolo XV, II, Firenze, 1974, 208, foto 163.

⁷⁵ Grgo Gamulin. Slikana raspela u Hrvatskoj. Zagreb, 1983, 123, foto XI.

Croazia restaurati da Venetian Heritage Inc., u mletačkoj crkvi San Barnaba, od 9. lipnja do 4. studenoga 2001., slika je bila restaurirana u radionici Konzervatorskoga odjela u Zadru (suradnik Stefano Scarpelli). U katalogu izložbe, De Marchi je napisao natuknicu o slici te ju je označio kao Blaževo djelo, bez obrazloženja ili usporedbe s drugim njegovim slikama.⁷⁶

Nisam mogao provjeriti je li Carl Brandon Strehlke, u svojem prikazu izložbe Biagio di Giorgio da Traù u Mletcima, uvrstio u Blaževa djela neku trogirsku sliku,⁷⁷ a nisam mogao dobiti ni novije De Marchijeve radove, u kojima, možda, ima i drugih njegovih prijedloga o Blaževim slikama.

4.2.2. *Blaževa slika naručena za glavni oltar i njezin sačuvani dio*

4.2.2.1. *Narudžba*

Najprije je Cvito Fisković upozorio na notarski zapis o narudžbi: “Blaž Jurjev naslikao je godine 1435. sliku za oltar sv. Jerolima u benediktinskoj crkvi sv. Ivana, a godine 1437. sklopio ugovor sa Stjepanom Radoslavićem, županom bratovštine sv. Marije da će naslikati poliptih za to bratstvo”. U dvjema je bilješkama prepisao dio svakoga od tih dvaju spomenutih zapisa.⁷⁸ Fisković je prije 30. svibnja 1941., kada je Akademija primila njegov rad, radio u zadarskom Državnom arhivu i u trogirskim arhivima u Općini i Sudu, pa je u Trogiru vidio i one dijelove trogirskog arhiva koji su poslije promijenili vlasništvo, do sada možda ostali u nepoznatu vlasništvu ili su uništeni. Po tiskanom dijelu notarskoga zapisa bilo je moguće znati o vremenu ugovora, 15. rujna 1437., ugovornim stranama: Stjepanu Radoslaviću, brijaču, kao županu bratovštine svete Marije od reda male braće i slikaru Blažu Jurjevu, trogirskom građaninu. Oni su ugovorili izradu slike za glavni oltar Bogorodičine crkve i utanačili pojedinosti rezbarenja i slikanja: duljinu četiri lakta, listove za ures, pozlatu, pet polja, isto toliko kapitela, predelu urešenu listovima i slikane likove na slici. Ostali su dijelovi ugovora bili nepoznati do godine 1962., kada su tiskani radovi Vinka Foretića i Fiskovića.

Foretić je pisao o poliptihu Blaža Jurjeva u korčulanskoj crkvi Svih Svetih, pa je u svoju raspravu ubrojio i trogirski ugovor. Razloge je ovako naglasio: “Radi stanovite historijske komparacije osvrnut ću se i na ugovor sklopljen 20. rujna 1437. između župana Bratovštine Svete Marije kod Male braće u Trogiru brijača Stjepana Radoslavića i majstora Blaža, slikara i građanina trogirskog, o izradi pale za glavni oltar crkve Svete Marije Male braće. Na nj je upozorio već Fisković g. 1942. i donio djelomično njegov tekst, ali smatram korisnim donijeti ga u prilogu u cjelini. Nažalost ovo Blaževo umjetničko djelo nije sačuvano. Iz ugovora se jasno vidi, da se radi o poliptihu sa pet polja (cum quinque campis), a to znači sa središnjom slikom i s po dva sveca sa strane. Ne opisuje se, koji sveci imaju biti,

⁷⁶ Tesori della Croazia restaurati da Venetian Heritage Inc., Venezia, 2001, 97, foto na istoj stranici. Vjerojatno je netko piscu dao podatak o čuvanju slike u njezinoj izvornoj crkvi do godine 1933., a to je netočno, jer je slika iz crkve prenesena u Zbirku tek kada je ova otvorena godine 1970., što potvrđuje i Gamulin, koji je prije lipnja 1968. sliku vidio u crkvi.

⁷⁷ *The Burlington Magazine*, London, CXXXI, 1036, July 1989, 503 - 505.

⁷⁸ Fisković, *Drvena*, 1942, 104; 130 - 131, bilješke 28 i 29.

ali pretpostavljamo, da je središnja slika imala biti slika Bogorodice. Za nas je važno, da ugovor naziva cijeli poliptih ikonom ili palom (u akuzativu: unam anconam seu palam). I korčulanski dokument iz g. 1439. govori o pali izrađenoj za crkvu Svih Svetih. Dakle riječ pala upotrebljava se također za poliptih kao cjelinu. Zanimljivi su u trogirskom ugovoru uvjeti plaćanja. Plaćanje se određuje u nekoliko obroka”. Foretić je u dodatku prepisao čitav zapis.⁷⁹ U istom je broju časopisa Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji Fisković dao tiskati svoj novi rad o Blažu. Usmjeren je na poliptih sačuvan u trogirskoj stolnoj crkvi i uz druge dokaze opet su spomenuta dva Blaževa zapisa. “On je 27. veljače 1435. godine izjavio u trogirskoj gradskoj kancelariji da je primio od Nikole, zadnjeg samostanskog opata trogirskog benediktinskog samostana sv. Ivana Krstitelja koji je opatovao nekoliko godina, osamdeset i devet ondašnjih libara i to kao dio svote od dvjesto libara, za koju je imao naslikati ikonu na oltaru sv. Jerolima u crkvi tog samostana. Očito je da rad ugovoren za tu svotu nije bila obična ikona već poliptih, kako se to vidi i iz slikareva ugovora sklopljenog 1437. godine sa županom bratovštine sv. Marije u Trogiru, u kojem se poliptih sa pet slika nazivlje također ikona (anchona), a bio je pogođen za istu cijenu”. Fisković je čitav ugovor iz 1437. prepisao u bilješki.⁸⁰

U doba prvog Fiskovićeve rada, prije 30. svibnja 1941., knjiga notarskih zapisa trogirskog notara Francesca de Viviano od 6. veljače 1436. do 12. veljače 1438., bila je u arhivu Suda u Trogiru (broj V). Foretić je ovu knjigu našao u Državnom arhivu u Zadru (broj LXVII, 2). Zapis je na listovima 186r i 186v. Fisković i Foretić su različito pročitali nekoliko riječi, a najvažnija je razlika Foretićevo čitanje nadnevka: 20. rujna, što je netočno. Po Fiskovićevu je čitanju ovaj ugovor tri puta tiskan: godine 1965. u radu Krune Prijatelj,⁸¹ godine 1986. u katalogu izložbe, sa hrvatskim prijevodom Vedrana Gliga⁸² i godine 1989. u katalogu izložbe (samo latinski).⁸³ S razloga različitosti Fiskovićeve i Foretićeve čitanja pročitao sam zapis, pa je opravdano sada tiskati ovo točnije čitanje.

(Magistri Blasij pictoris et supani fratalee Sancte Marie minorum conventionione. Publicatum) Die et loco predictis. (Die XV. mensis septembris) Presentibus nobili viro ser Stephano Petri examinatori, ser Stephano Nicole Victuri et Philipo Jacobi superstite comunis testibus vocatis et rogatis. Ibiqve magister Stephanus (Radoslavich) barberius tamquam supanus fratalee Sancte Marie fratrum minorum, pro se et nomine aliorum fratrum dicte fratalee ex una parte et magister (Georgii) Blasius Georgii pictor (186v) civis Tragurij, parte ex altera, ad infrascripta pacta et conventiones invicem devenerunt videlicet quod ipse magister Blasius teneatur et debeat facere eidem supano dictis nominibus unam anconam seu palam ad altare maius dicte ecclesie Sancte Marie fratrum minorum, latitudinis brachiorum IIIor cum foleis, tota deaureata cum suis collomellis et cum quinque campis et (tod) totidem capittellis, et cum scabello cum foleis intaleato deaurato et inciso, et cum figuris competentibus depictis super dictam anconam, ad lau-

⁷⁹ Foretić, Poliptih, 1962, 109; 113, broj II.

⁸⁰ Fisković, Poliptih, 1962, 124 - 125; ugovor: 133, bilješka 58.

⁸¹ Prijatelj, Slikar Blaž, 1965, 61 - 62, broj 28.

⁸² Blaž, 1986, 72 - 73, broj 28.

⁸³ Biagio, 1989, 85, broj 28.

dem boni (laboratoris) magistri, et hoc quia versa vice dictus magister Stephanus Radoslavich tamquam supanus ut supra cum consensu fratrum dicte fratalee se obligando promisit dare et solvere eidem magistro Blasio pro suo labore mercedis dicti operis, libras ducentas parvorum, in infrascriptis terminis videlicet, hinc ad festum Sancti Michaelis de mensis presenti chatias triginta musti ad cursum comunis prefati in ratione dictarum librarum ducentarum, item usque ad festum Natalis Domini proxime futurum ducatos sex auri, item usque ad festum Sancte Marie de mensis martii proxime futurum ducatos sex, et residuum (po) tocius parvorum usque ad festum Sancti Michaelis de mensis septembris de anno MCCCCXXXVIII. complendo dictum opus hinc ad festum predictum Sancte Marie de mensis martii proxime futurum. Que omnia et singula promiserunt dicte partes hinc inde firma et rata habere, tenere, attendere, observare et in nullo contravenire, sub pena librarum centum parvorum solvenda per partem contrafactam parti servare volenti, stipulatione promissa. Et obligatione etc. Qua pena etc. Ad plenum.⁸⁴

4.2.2.2. Sačuvani dio slike

Giacomo De Nicola, suradnik rimskoga dvomjesečnika L'Arte (prvi naslov: Archivio Storico dell'Arte) što ga je od 1898. vodio Adolfo Venturi, napisao je u petom svesku za godinu 1908. vijest o nekim mletačkim slikama u Dalmaciji.⁸⁵ Ne spominje kada je bio u Dalmaciji,⁸⁶ nego samo ono što ga je potaklo na pisanje: "Poco finora di questo tesoro d'arte, almeno per quel che riguarda la pittura, è uscito dagli accenni delle guide e dei libri di viaggio. Qui io parlerò solo di alcuni quadri tra i più ignorati". Opisao je ili samo spomenuo četiri slike u Zadru, dvije u Trogiru, jednu u Splitu i jednu u Dubrovniku. Ovako opisuje cjelinu u koju ubraja i dvije trogirске slike: "Nemmeno rari, nelle città dalmate, sono i quadri del primo quattrocento veneziano. A questo periodo appartiene l'artista a me ignoto (similissimo a quello del dipinto n. 13 della Galleria di Venezia) che ha nel Duomo di Traù una graziosissima Madonna col Bambino (sopra la porta della sacrestia) e un polittico colla Madonna e sei santi (cappella di San Girolamo), nella sacrestia

⁸⁴ Razjašnjenje o riječima u zagradama: *Magistri Blasij pictoris et supani fratalee Sancte Marie minorum conventione. Publicatum* je naznaka sadržaja zapisa, po običaju napisana na lijevom rubu lista; *Die XV. mensis septembris* je nadnevak na istom listu u zapisu neposredno prije ovoga; *Radoslavich* je riječ koja pripada, uz naznaku, između Stephanus i barberius te je uz ponavljanje te naznake napisana na desnom rubu lista u istom redu; *Georgii* riječ napisana pa zatim precrtana, prije riječi Blasius; *tot* između riječi et i totidem bilo je pogrešno započeto pisanje riječi totidem te je precrtano; *laboratoris* je napisana riječ i precrtana; *po* je pogrešno započeto pisanje riječi tocius te je precrtano.

⁸⁵ De Nicola, Di alcuni dipinti, 1908, 386. Karaman je godine 1932. površno naveo ovaj rad, a u tom je navodu ostala i godina 1918., vjerojatno pogrešno tiskana. Izvorni sam rad tražio desetak mjeseci te ga konačno dobio nastojanjem Joška Belamarića, 24. kolovoza 2002.

⁸⁶ U prvom svesku Venturijeva djela Storia dell'arte italiana, u konzervatorskoj knjižnici, na naslovnoj stranici, našao sam rukopisom Frane Bulića zapisano ispod imena Adolfa Venturija: "(Fu a Spalato-Salona 14 - 16/X 1907.)". To bi bilo dovoljno za pretpostavku o načinu saznavanja o trogirskoj slici.

dei Francescani a Zara un altro polittico e forse una quarta opera nella sacrestia della chiesa dei Domenicani a Ragusa".⁸⁷

Ljubo Karaman je od početka svojega konzervatorskoga rada u Splitu ustrajno ispravljao netočne zaključke, posebno one u talijanskim radovima, te je nastojao u svojim općim povijesnoumjetničkim pregledima suzbiti sve ono što je bilo na štetu vrijednosti umjetničkoga stvaralaštva Hrvata u nas i u tuđini. U okolnostima političkoga isticanja jedinstva južnoslavenskih naroda, što je trajalo sve do nedavno, i pobornici hrvatske samosvojnosti, kakav je bio Karaman, nisu isticali narodnosnu pripadnost tih umjetnika, nego su ih nazvali domaćim majstorima. U svojem prvom općem prikazu slikarstva u Dalmaciji od petnaestoga do osamnaestoga stoljeća, Karaman je godine 1927. nabrojio i šest slika od kojih će pet poslije biti prepoznane kad djela Blaža Jurjeva. "Čitavu seriju srodnih radnja imamo u srednjoj Dalmaciji (...) To su dva poliptiha iz crkava sv. Antuna i sv. Grgura u Šibeniku, sada u crkvi sv. Barbare u istom gradu; poliptih u kapeli sv. Jere u katedrali u Trogiru i Gospa nad vratima, kojima se ulazi u sakristiju iste crkve; dva triptiha u prezbiteriju sv. Dominika u Trogiru, vjerojatno dijelovi kakve veće slike; poliptih koji je pred kratko vrijeme otkriven na tavanu crkve sv. Jakova na Čiovu (...) Domaće podrijetlo poliptihâ u Šibeniku i Trogiru nije utvrđeno natpisom autora. Ali je ono više no vjerojatno, i to iz više razloga".⁸⁸ Karaman nije radio u arhivima nego je takav rad drugih istraživača nastojao povezati sa stilskim odlikama umjetničkih djela, što drugi nisu znali jer su bili ili povjesnici ili priučeni čitači starih rukopisa. Karaman je kao konzervator mogao usmjeriti još jedan važan dio posla u proučavanju hrvatske umjetničke baštine: u godišnje je proračune konzervatorske službe u Dalmaciji ubrajavao restauriranje. Tako je postupio i sa slikom koja je bila iznad vrata sakristije trogirске stolne crkve. On 10. listopada 1931. javlja Crkovinarstvu da je ono više puta izrazilo želju popravka te slike i da će sada to biti na trošak Konzervatora. Sliku će popraviti slikar Matej Sternen koji će vjerojatno koncem iduće sedmice doći uzeti sliku i ponijeti je u Ljubljano.⁸⁹ Slika je bila popravljena zajedno s Blaževom slikom iz šibenske crkve svetoga Krševana (poslije svetoga Antuna Opata). Karaman 29. siječnja 1932. javlja Sternenu o ukupno oko 7.000 dinara za obje slike, a Sternen mu 20. veljače javlja o namjeravanom popravku slika u travnju.⁹⁰ Karaman 12. ožujka šalje Sternenu 2.000 dinara,⁹¹ a 8. travnja mu šalje dva računa na potpis.⁹² Karaman 21. veljače 1933. javlja Crkovinarstvu u Trogiru o završetku popravka slike koju će on vratiti kada dođe u Trogir ili neka oni dođu po nju u Split.⁹³ Dana 25. ožujka brzojavno javlja o svojem dolasku u Trogir parobrodom u 14,45 sati i moli neka dođu preneti sliku u crkvu.⁹⁴ Slika je poslije popravka izložena u sakristiji, a dvije su sre-

⁸⁷ De Nicola, *Di alcuni dipinti*, 1908, 387.

⁸⁸ Ljubo Karaman. *O domaćem slikarstvu u Dalmaciji za vrijeme mletačkoga gospodstva*. Almanah Jadranska Straža, Beograd, 1927, 565 i 567.

⁸⁹ Split, Konzervatorski odjel, stari spisi, godina 1931, broj 150.

⁹⁰ Split, Konzervatorski odjel, stari spisi, godina 1932, broj 20.

⁹¹ Split, Konzervatorski odjel, stari spisi, godina 1932, broj 52.

⁹² Split, Konzervatorski odjel, stari spisi, godina 1932, broj 77.

⁹³ Split, Konzervatorski odjel, stari spisi, godina 1933, broj 29.

⁹⁴ Split, Konzervatorski odjel, stari spisi, godina 1933, broj 43.

brne krune sačuvane, zajedno s drugim sličnima, još uvijek u sakristiji. U međuvremenu je Karaman napisao opširniji rad o hrvatskim slikarima u Dalmaciji u petnaestom i šesnaestom stoljeću. Podijelio ih je u dvije škole: primitivnih slikara u sjevernoj i središnjoj Dalmaciji i mjesnih slikara u Dubrovniku. U prvoj je skupini 25 slika.⁹⁵ Buduća su proučavanja pokazala među njima 11 Blaževih slika. Karaman samo jednu od tih slika pripisuje Blažu. To je ona koju je godine 1447. potpisao Blaž iz Zadra, a s njom povezuje oporuku slikara Blaža, koji je vjerojatno Trogiranin, iz godine 1448., i slikara Blaža koji je poznat po ugovoru iz godine 1395.⁹⁶ Sedam slika ne pripisuje nekom po imenu poznatom slikaru nego samo istoj radionici, a o trima Raspelima ne može prosuditi jer su ili previsoko ili preveć oštećena.⁹⁷ Sliku Bogorodice s Djetetom u rajskom ružičnjaku, tada iznad vrata sakristije trogirске stolne crkve, Karaman nije opisivao više od drugih slika, ali se suprotstavio prijedlogu De Nicole o sličnosti ove slike triptihu broj trinaest u mletačkoj Akademiji, jer ni u Trogiru ni u drugim gradovima nije moguće pretpostaviti narudžbu ovako nepoznatom i prosječnom umjetniku iz prekomorskoga grada, a trogirска je slika srodna drugim nabrojenim slikama u Trogiru, u Šibeniku i u Korčuli.⁹⁸ Karaman je dao tiskati fotografiju slike prije popravka, a ona je ostala sačuvana i u zbirci starih fotografija Konzervatorskog odjela, pa je tiskana i u katalogu izložbe iz godine 1986. i godine 1989. Svoje zaključke iz rada pisana na francuskom i tiskana godine 1932., ponovio je Karaman godine 1933. na hrvatskom u opsežnijem radu o umjetnosti u Dalmaciji u petnaestom i šesnaestom stoljeću, u poglavlju Dalmatinski primitivci u XV. stoljeću.⁹⁹

Fisković je, prije 30. svibnja 1941., u trogirskoj dominikanskoj crkvi i u samostanu našao drveni visoki reljef svete Katarine Aleksandrijske i sliku jednoga apostola te ih spojio sa slikama šest svetačkih likova što ih je Karaman bio nabrajao u svojim radovima još od godine 1927. U raspravljanju o tom poliptihu Fisković je napisao o svetačkim likovima: "Njihova su imena napisana goticom, pa pored stila svjedoče, da je poliptih djelo domaćih slikara, koji su naslikali poliptih u kapeli sv. Jerolima i sliku Gospe u ružičnjaku, koja se nalazi u sakristiji trogirске katedrale".¹⁰⁰

⁹⁵ Karaman, Notes, 1932, 356 - 358. Brojevima 1 - 22 označene su slike o kojima ima više podataka, a bez broja su četiri Raspela s kratkom naznakom mjesta; brojevi 11 i 12 su jedna slika, ali tada još rastavljena na dva dijela (Blaževa slika u trogirских dominikanaca).

⁹⁶ Karaman, Notes, 1932, 356 - 357, broj 5.

⁹⁷ Šibenik, zbirka u crkvi svete Barbare (broj 9, foto 124 na stranici 359); Trogir, Sveti Dominik (brojevi 11 i 12, foto LII, 2 i 3); Trogir, stolna crkva, iznad vrata sakristije (broj 13, foto 125 na stranici 361); Trogir, stolna crkva, kapela svetoga Jeronima (broj 14, foto 126 na stranici 362); Trogir, Sveti Jakov (broj 15, foto 127 na stranici 363); Korčula, stolna crkva (broj 19, foto 128 i 129 na stranici 364 i 365); Korčula, Svi Sveti (broj 20, foto 130 i 131 na stranici 366 i 367); Raspela: Split, Sveti Franjo Asiški; Ston, Sveti Nikola; Trogir, stolna crkva (bez brojeva i fotografija).

⁹⁸ Karaman je (Notes, 1932, 362), uz slike nabrojene u bilješci prije ove, ubrojio u prvu skupinu još i sliku iz šibenske crkve svetoga Grgura, u zbirci u crkvi svete Barbare (broj 8, foto L, 2) koju je Kruno Prijatelj godine 1954. pripisao Nikoli Vladanovu na temelju spomena u ugovoru od 11. lipnja 1432. (čitanje Mihe Barade).

⁹⁹ Karaman. Umjetnost, 1933, 152 i 156.

¹⁰⁰ Fisković, Drvena, 1942, 106.

Bogorodičina kruna

Isusova kruna

Kruno Prijatelj, slično Karamanu, nije radio u arhivima, nego je prepoznavao stilske odlike umjetnina i povezivao ih s podacima što su ih drugi pronalazili u arhivima. On je godine 1951. u svojem radu, koji je naslovom bio usmjeren na slike u Dubrovniku od petnaestoga do sedamnaestoga stoljeća, sabrao i poznate podatke o Blaževim ugovorima i slikama, pa tako i one iz godina 1435. i 1437. što ih je Fisković našao i tiskao godine 1942. U svojim je zaključcima o Blažu napisao: "Vanredni poliptih u kapeli sv. Jeronima u katedrali ima, istina, sv. Jeronima među svecima, ali ga je teško bez jačih dokaza kategorički pripisati slikaru Blažu. Sklon sam jako mogućnosti Blaževog autorstva tog poliptiha, premda bi se u tom slučaju odvajala zadarska slika i bilo bi vjerojatnije da je nju Blaž samo restaurirao. Neosporne su srodnosti trogirskog poliptiha u kapeli sv. Jeronima sa slikom 'Gospa u ružičnjaku' u Trogiru i s poliptihom katedrale u Korčuli. Detaljnija bi nas analiza mogla navesti na hipotezu, da su ta tri djela opus prilično izgrađene ličnosti i to baš našeg Blaža". (bilješka: "Osobito su jake pak analogije između

Bogorodice sa korčulanskog poliptiha i one na trogirskoj slici 'Gospe u ružičnjaku' (stav, držanje, oblik lica, tretiranje oka i usne, lik Djeteta, anđelčića oko Ivana i t.d.).¹⁰¹ U drugom svojem radu, najavljenom godine 1951. i 1954., a tiskanom 1955., Prijatelj raspravlja o trogirskom slikarstvu u petnaestom stoljeću. Opet spominje ugovor iz godine 1437., a Bogorodičinu sliku u sakristiji stolne crkve dva puta spominje i tiska njezinu fotografiju poslije popravka. "U Trogiru, Korčuli i Šibeniku nalazi se nekoliko slika iz XV. stoljeća, koje već na prvi pogled djeluju kao produkt jednoga kruga. To su: 'Bogorodica u ružičnjaku', u sakristiji trogirске katedrale (...). Iz svih ovih razloga mislim da se, zadržavajući potrebnu ogradu naučne hipoteze, sve slike, koje smo analizirali, mogu povezati najvjerojatnije uz lik i djelovanje slikara Blaža Trogirana. (...) Tri slike, koje smo najprije analizirali, sigurno su djelo iste ruke: poliptih u kapeli sv. Jere u trogirskoj katedrali, 'Gospa u ružičnjaku' u sakristiji iste crkve i poliptih katedrale u Korčuli".¹⁰²

Godine je 1962. dva puta tiskan ugovor iz godine 1437., u Foretićevo i Fiskovićevu radu. U hrvatskoj se povijesti umjetnosti tada već navršilo vrijeme za nastajanje cjelovita rada o Blažu i njegovu djelu, pa ga je Prijatelj požurio napisati i tiskati godine 1965., vjerojatno želeći preduhitriti Fiskovića koji je, u usporedbi s Prijateljem, proučio izvore, ali nije imao sklonost čestoga pisanja monografija.¹⁰³ Prijatelj je poznavanje svih potrebnih podataka bilo potpuno i to je pokazao u tom opširno sastavljenom radu. Tako je spomenuo i ugovor od 15. rujna 1437. i u cijelosti ga tiskao uz druge arhivske izvore.¹⁰⁴

Poslije ovoga rada, samo je jedan podatak pridodan poznavanju Blaževe slike Bogorodica s Djetetom i anđelima u rajskom ružičnjaku. Ivana Prijatelj-Pavičić iz svojih je opsežnih prikupljanja uzoraka punktiranih uresa na slikama izdvojila dio, te je tiskom, godine 1989., u taj izbor ubrojena i ova slika.¹⁰⁵

Slika je popravljena u restauratorskoj radionici splitskog Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u razdoblju između 13. listopada 1967. i 23. srpnja 1968. (nadnevci fotografiranja prije i poslije radova). Od godine je 1970. u Zbirci crkvene umjetnosti, a u pripremi izložbe bila je opet popravljena u istoj radionici poslije 7. srpnja 1984. (nadnevci fotografiranja prije radova). Fotografije slike u katalogu izložbe pokazuju njezin izgled poslije ovog zadnjeg popravka.

¹⁰¹ Kruno Prijatelj. Prilozi slikarstvu XV. - XVII. st. u Dubrovniku. *Historijski zbornik*, Zagreb, IV, 1 - 4, 1951, 175 - 176 i bilješka 16. Zabuna je u povezivanju anđelčića i Ivana.

¹⁰² Prijatelj, Prilog, 1955, 137, 138 (foto), 139, 145.

¹⁰³ Od trinaest slika pripisanih do godine 1986. samom Blažu (četnaesta je oduvijek imala poznat njegov potpis), Fisković i Prijatelj su pripisali po četiri, Karaman tri, Ksenija Cicarelli i Domančić po jednu.

¹⁰⁴ Prijatelj, Slikar Blaž, 1965, 14, 61 - 62, broj 28.

¹⁰⁵ Ivana Prijatelj-Pavičić. Prilog ornamentici Blaža Jurjeva Trogirana i njegova kruga. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split, 26, 1986 - 1987, 173 (tiskano 1989).

svirači. Četvrti je događaj Franjin dolazak u Perugiju pred papu Honorija Trećega koji će potvrditi na zemlji ono što je Franji dano s neba, Porcijunkulski oprost. Peti je događaj Franjina objava Oprosta pred umbrijskim biskupima.

Ovdje prepričane ikonografske sadržaje upotpunjuje podatak o ružičnjaku uz crkvu Santa Maria degli Angeli. O njemu postoji priča iz Franjina života. Jedne je zimske noći bio od zloduha napastovan, pa se gol bacio u kupinjak blizu svoje ćelije. Trnje mu je razderalo tijelo i krv je poprskala lišće. Čudesno je iščezlo trnje, a kupinjak se pretvorio u ružičnjak. To je priča. U stvarnosti ovaj ružičnjak cvjeta svakoga proljeća ružama bez trnja, a na listovima su im crvene mrlje te ih vjernici uzimaju za pobožnost. U blizini je ružičnjaka, na mjestu Franjine ćelije, u doba kad je Bonaventura upravljao Redom (2. veljače 1257. do 20. svibnja 1274.) sagrađena mala crkva (Cappella delle Rose), a u pećini ispod nje sačuvane su dvije drvene grede propovjedaonice s koje je Franjo objavio Porcijunkulski oprost.¹⁰⁷

U pronalaženju i tumačenju ikonografskoga sadržaja Porcijunkulskoga oprosta u crkvi gdje se on dogodio, valja u tom sadržaju zapaziti samo opis zbivanja iz Franjina života. Nema među tim slikama jedne koja bi imala sažeti sadržaj znaka Oprosta. Takav sažeti sadržaj nije mogao biti lako otkriven u ovoj ili u nekoj drugoj franjevačkoj crkvi. Mogao ga je otkriti ili posebno učen i osjetljiv naručitelj ili isti takav umjetnik. U širim naznakama sadržaja iz Franjina života, što su u potpunosti okupljene u asiškoj Porcijunkuli, ima i onih užih koje mogu postati izvoristem novih ikonografskih sadržaja. To su Bogorodica s Djetetom i ružičnjak. Crkva čudesnoga događaja Oprosta je Bogorodičina crkva. O njezinu naslovniku, koji je možda bio i stariji od Franjina doba, postoji u Franjinim Životopisima podatak o njegovu dopuštenju prodaje oltarnih uresa za uzdržavanje velikoga broja subraće koji su došli k toj crkvi (Tommaso da Celano, II, 67; Bonaventura da Bagnorea, VII, 4). Stoga je opravdano postojanje lika Bogorodice s Djetetom i anđelima na (naslikanom) antependiju jedinoga oltara u toj crkvi. Franjo je naglašeno štovao Isusovu Majku jer nam je ona rodila brata, uzvišenoga Gospodina (Tommaso, II, 150; Bonaventura, IX, 3). Stoga je opravdano isticanje Navještenja u sadržaju Oprosta, jer je to bio početak spasenja po Isusu Kristu. U Navještenju je sadržano i Bogorodičino majčinstvo u trajanju Isusova života, pa tako i njezina slika s Djetetom ili Dječakom ima u tom sadržaju svoje opravdanje. Ruže su i znak rajskoga vrta i mjesto s kojega Franjo polazi u crkvu gdje će doživjeti čudesan Oprost u kojem će on nebesnike darivati vijencem zemaljskih ruža, a oni mu uzvraćaju darom blagoslova i oprosta. Stoga Bogorodica u ružičnjaku, okružena anđelima, može biti pojednostavljeno, pralik Porcijunkulskoga oprosta, Bogorodice Anđeoske, pogodan za štovanje vjernika, posebno bratima takve Bratovštine, onih koji dolaze po svakogodišnji oprost 2. kolovoza. Ako, dakle, naručitelj umjetnine želi osmisliti ikonografski sadržaj Bogorodice Anđeoske bez događaja Franjina primanja Oprosta, želi sažeti ikonografski znak na koji će biti usmjerena pobožnost, moguće je takav znak naći u liku Bogorodice s Djetetom i anđelima u nebeskom ružičnjaku. Posebno, ako je u takvu sadržaju

¹⁰⁷ Fotografije i vremenske odrednice u: Luciano Canonici. *La terra di San Francesco. Umbria e dintorni. Narni i Terni*, 1982, 24 - 25. Zanimljivo je što pisac u nabranjanju svih talijanskih gradova u kojima je svetac boravio spominje i njegovo putovanje iz Ancone u Palestinu i oluju na moru koju je tada doživio, ali ne i pristajanje broda u Dalmaciji (stranica 124).

istaknut Krist koji kao dječak blagoslivlja ružu u majčinoj ruci (a takav je na trogirskoj slici na koju sam usmjerio ovaj rad), tada je taj lik moguće protumačiti kao onoga Krista koji, zajedno s Bogorodicom zagovornicom, s neba blagoslivlja Franju, kako je naslikano na opisanim slikama u asiškoj Porcijunkuli.

Ovaj je ikonografski sadržaj suštinski različit od Kraljice Anđela.¹⁰⁸ Po mojem saznanju, u Dalmaciji postoji samo jedna slika Sveti Franjo Asiški prima u Porcijunkuli oprost od Krista i Bogorodice (anđeo s neba pruža Franji kitu od četiri ruže i list s natpisom *Indulgentia*). Naslikana je godine 1795. po narudžbi fra Franje Ciprijana Bušića, kako je zapisano na slici (vjerojatno na oblaku; teško je pročitati čitave natpise: ovaj o naručitelju i onaj na listu *Oprosta*, jer slika nije očišćena). Vjerojatno je nekada bila u crkvi Bogorodice Anđeoske na tvrđavi Topani u Imotskom, a poslije prenesena u tamošnji franjevački samostan. Na blagdan Porcijunkule bila bi izložena na Bogorodičinu oltaru u župnoj crkvi.¹⁰⁹ Slika je u Zbirci franjevačkoga samostana u Imotskom, koja je od 8. listopada 1988. otvorena za javnost.

Ikonografski je sadržaj važan razlog premještanja (prije godine 1579.) trogirske Bogorodičine slike iz prvoga franjevačkoga mjesta, za koje je naručena, možda u drugo, a sigurno u treće franjevačko mjesto (gdje je viđena godine 1579.), te konačno (poslije ostvarenja ukinuća samostana, 4. lipnja 1795.) u stolnu crkvu, na mjesto ili mjesta koja je imala prije godine 1931. Tek po ovako protumačenu sadržaju ona postaje slikom pred kojom se prima Porcijunkulski oprost, pa stoga može biti i okrunjena i urešena zavjetnim darovima u franjevačkoj crkvi. Te njezine vrijednosti mogu opravdati i smještaj u stolnoj crkvi, u želji dostojnoga čuvanja slike, poslije nestanka obiju zajednica (Samostana i Bratovštine) koje su je izvorno imale.

4.3. *Kip sačuvan na oltaru do rušenja*

Kad je 3. siječnja 1831. urušena crkva Bogorodice Anđeoske, ostao je neoštećen lik Bogorodice s Djetetom koji je bio u udubini na oltaru (poglavlje 1.6.). Ta je crkva, po opisu iz godine 1625. imala četiri oltara (poglavlje 1.3.), a u podatku iz godine 1831. nije zabilježeno koliko ih je tada imala. Po spomenu udubine na tadanjem oltaru, u kojoj je bio Bogorodičin lik, moguće je taj lik protumačiti kao kip. Taj je neoštećeni kip poslije urušenja crkve bio premješten u neku

¹⁰⁸ Prijatelj-Pavičić, *Kroz Marijin ružičnjak*, 176 - 177. Nabrojeno je šest slika: u Dubrovniku (Dobričevićeve u dominikanaca i na Dančama), Zadru (Bastianijeva u Svetom Franji Asiškom), Hvaru (Santacroceova u franjevaca), Splitu (Santacroceova na Poljudu) i Orebićima.

¹⁰⁹ *Mir i dobro*. Monografija franjevačke Provincije Presvetog Otkupitelja. Split, 1982, 163 (fotografija u boji). Prijatelj-Pavičić, *Kroz Marijin ružičnjak*, 209 (podatak o vremenu slikanja; u ovom je dijelu rada pogrešno naznačen naslovnik imotskoga samostana, jer nije Gospa od Anđela; autorica je na stranici 178 naznačila točnoga naslovnika, svetoga Franju Asiškoga). Naručitelj slike, što ga sada prvi put ističem, naručio je 14. svibnja 1834. u mletačkog orguljara Giacoma Bazzanija orgulje za imotsku župnu crkvu (Milan Ivanišević. *Crkva svetog Franje Asiškog u Imotskom*. Čuvari baštine, Imotski, 1989, 331; predavanje na znanstvenom skupu u Imotskom 8. listopada 1988.).

drugu crkvu. Najbliže su bile: crkva novoga groblja (Bogorodičina prikazanja u Hramu), koje još nije bilo uređeno i otvoreno, crkva svetih Kuzme i Damjana i crkva staroga groblja (Bogorodice Andeoske), na kojem je tada bio zabranjen ukop. Opis urušenja crkve spominje mogućnost smještaja Bogorodičina kipa u crkvu svetih Kuzme i Damjana, ali i u neku drugu crkvu, po dogovoru sa župnikom. Stoga postoji vjerojatnost smještaja u crkvu na starom groblju (poglavlje 2.4.). U toj crkvi sada postoji na glavnom (jedinom) oltaru drveni bojani visoki reljef Bogorodica s Djetetom na prijestolju. Cvito Fisković u svojem je radu iz godine 1942. prvi pisao o tom kipu i dao tiskati njegovu fotografiju.¹¹⁰ Nije o tom djelu našao arhivski podatak, nego ga je stilski pripisao domaćim drvorezbarskim radionicama u petnaestom stoljeću i naglasio sličnost s drvenim kipom svete Lucije iz crkve svetoga Franje Asiškoga u Splitu, što ga je u radu tiskanom godine 1940. opisao i vrednovao.¹¹¹ Trogirski je kip bio godine 1968. popravljen u restauratorskoj radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu, a godine je 1986. izložen na izložbi djela Blaža Jurjeva.¹¹² Po opisanom podatku iz vremena rušenja prve franjevačke crkve, moguće je kip, koji je tada bio u crkvi i gotovo čudesno ostao neoštećen, prepoznati u kipu na oltaru još sačuvane druge franjevačke crkve, sadašnje župne crkve Gospe od Andela.

¹¹⁰ Fisković, *Drvena*, 1942, 101, foto 10 na stranici 107.

¹¹¹ Cvito Fisković. *Drvena skulptura gotičkog stila u Splitu. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Split, LI, 1930 - 1934, 219, foto XXXIII (tiskano 1940).

¹¹² Blaž, 1986, broj 24 (stranice 63, 111).

Franjevačka mjesta u Trogiru

1. Samostan sv. Franje Asiškog (crkva Bogorodice Andeoske), 1214.; Crkva Bogorodice, 1265.; 3. Samostan / crkva sv. Franje Asiškog, 1272.; 4. Privremeni smještaj u samostanu sv. Ivana Krstitelja, 1315.; 5. Privremeni smještaj u samostanu sv. Petra, 1318.; 6. Samostan / crkva sv. Franje Asiškog, 1319.; 7. Privremeni smještaj u samostanu Sv. Petra, 1412.; 8. Samostan / crkva sv. Franje Asiškog, 1420.; 9. Samostan sv. Lazara / Crkva Bezgrešnog Začeća Bogorodice, 1538.

Kartografska podloga: Geozavod, Split; grafička obrada franjevačkih mjesta: Tanja Baldasar

Bibliografija djela kratko naznačenih u bilješkama

Pavao Andreis (priredio Marko Perojević). Storia della città di Traù. Split, 1908 (tiskano 1909). U bilješkama navodim i prijevod Vladimira Rismonda, tiskan u Splitu godine 1977. (Povijest grada Trogira, I.)

Biagio di Giorgio da Traù. Zagreb, 1989.

Blaž Jurjev Trogiraniin. Split i Zagreb, 1986.

Cvito Fisković. Drvena gotička skulptura u Trogiru. *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb, 275 (Umjetničkog razreda, 5), 1942, 97 - 133 (primljeno 30. svibnja 1941)

Cvito Fisković. Zadarski sredovječni majstori. Split, 1959 (Matica hrvatska, Biblioteka suvremenih pisaca, 13)

Cvito Fisković. Neobjavljeno djelo Blaža Jurjeva u Stonu. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split, 13, 1961, 114 - 132.

Cvito Fisković. Poliptih Blaža Jurjeva u trogirskoj katedrali. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split, 14, 1962, 115 - 136.

Vinko Foretić. Poliptih Blaža Jurjeva u korčulanskoj crkvi Svih Svetih, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split, 14, 1962, 104 - 114.

Ljubo Karaman. Notes sur l'art byzantin et les Slaves catholiques de Dalmatie. L'art byzantin chez les Slaves, duxième recueil dédié à la mémoire de Théodore Uspenskij, Paris, 1932, 332 - 380.

Ljubo Karaman. Umjetnost u Dalmaciji. XV. i XVI. vijek. Zagreb, 1933.

Urban Krizomali. Pavao Klement Miošić. *List Biskupije splitsko-makarske*, Split, LXI, 1 - 2, siječanj - veljača 1939, 18 - 21; 3 - 5, ožujak - svibanj 1939, 45 - 48; 6 - 7, lipanj - srpanj 1939, 71 - 74; 11 - 12, studeni - prosinac 1939, 119 - 123; LXII, 11 - 12, studeni - prosinac 1940, 92 - 97.

Urban Krizomali. Pavao Klement Miošić biskup Splitsko-Makarski jednoć Solinski (1830 - 1837). Split, 1941, 1 - 112 (do stranice 68 je pretisak iz Lista Biskupije; tiskano u rujnu 1941)

Andrea De Marchi. La mostra di Biagio di Giorgio da Traù a Venezia. *Arte Veneta*, Venezia, XLIII, 1989 - 1990, 178 - 181 (tiskano 30. lipnja 1991).

Giacomo De Nicola. Di alcuni dipinti veneziani in Dalmazia. *L'Arte*, Roma, XI, 5, ottobre 1908, 386 - 387 (Miscellanea)

Ivana Prijatelj-Pavičić. Kroz Marijin ružičnjak. Zapadna marijanska ikonografija u dalmatinskome slikarstvu od 14. do 18. st. Split, 1998 (tiskano 1999; Splitski književni krug, Biblioteka znanstvenih djela, 101).

Kruno Prijatelj. Prilog trogirskom slikarstvu u XV. st. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split, 9, 1955, 136 - 154.

Kruno Prijatelj. Slikar Blaž Jurjev. Zagreb, 1965 (Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, IX). Ovaj je rad tiskan i u knjizi: Kroz povijest umjetnosti u Dalmaciji (XIII - XIX. st.). Split, 1995, 108 - 178 (Splitski književni krug, Suvremenici, 13)

Kruno Prijatelj. Uz nove restauratorske zahvate u Trogiru i Dubrovniku. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split, 25, 1985, 185 - 198.

THE DISAPPEARANCE OF THE OLDEST CROATIAN FRANCISCAN SITE IN TROGIR

Milan Ivanišević

The first Franciscans (after the division of the order, the Conventuals) stayed in Trogir from 1214 to 1795. Up to 1538 they moved eight times. The first church and monastery were in the Trogir plain, at the intersection of the ancient *cardo* and *decuman* (now in ruins; 1214-1265). The building of the second church and monastery was commenced in the western part of town but never finished (close to the present Dominican monastery; 1265-1272). The third church and monastery were on the mainland close to the city (now the current Parish Church of Our Lady of the Angels), and they had their residence there three times (1272-1315; 1319-1412 and 1420-1538). They moved from this into the city, into the Benedictine monastery and church of St John the Baptist (1315-1318) and twice into the Benedictine monastery and church of St Peter (1318-1319 and 1412-1420). The last move was onto the island of Čiovo (1538-1795), hard by the old church of St Lazarus, alongside which they built a new monastery and church, which lasted even after the Conventuals moved to Šibenik, and is still there today. The site of the first church and monastery, dedicated to the Madonna of the Angels, was found thanks to cadastral records of 1830 and 1831, when it was already in ruins (the last fragment of the church collapsed on January 2 1831). There was a church on the site from 1214 to 1831, and it is the oldest Franciscan site outside Italy. Today of all the buildings, only a part of the apse and the place of its juncture with the southern wall of the church can be seen, in the garden of a newly built and rather large family house, started several years before 2000 and still not completed.

This paper prints for the first time reports about the Franciscan buildings of 1579, 1603, 1625, 1631 and 1647. The report of 1579 concerning the Church of St Lazarus states that there was a painting of the Madonna over the main altar, a picture particularly revered by the congregation, and that it was decorated with

silver donations. In a study of this information, I pointed to the likelihood that this painting was transferred from the old church to the church in Čiovo, and after the dissolution of this monastery was probably moved to some other Trogir church, for the diocese would not have wanted to interrupt the custom of reverence for the painting. In Trogir Cathedral there is a painting that up to 1931 still had silver crowns over the heads of Virgin and Child. When the painting was restored (1931-1933) the crowns were removed and are still kept in the sacristy. This painting is ascribed to the Trogir painter Blaž Jurjev (his first known painting was contracted for in 1412, and he wrote his will in 1448). A contract he made with the Trogir Fraternity of St Mary on September 15 is in existence. The Fraternity commissioned a painting for the main altar of the Franciscan church; the painting had five fields, and it was agreed that it would be completed by the Feast of the Annunciation in 1438, for a price of 200 libras, to be paid in agreed instalments by September 1438. In my opinion this contract is connected with the painting described in 1579 in the Church of St Lazarus, which, as I conclude, is the remains of the central picture ordered in the contract of 1437. This is the picture that was moved to the Trogir cathedral, and is today kept in the Trogir Ecclesiastical Art Collection.

In terms of iconography this is a painting of Virgin and Child with Angels in a heavenly rose garden. It is known that the first Franciscan church in Trogir had the Portiuncula Indulgence, and thus I have attempted to interpret the iconography of the painting as a condensed symbolisation of the Portiuncula Indulgence. The Indulgence is essentially characterised by worship of the Virgin and Christ surrounded by angels in heaven, and on earth, the cult importantly features the rose garden in which St Francis of Assisi was living when he experienced the Portiuncula Indulgence. Starting off from the picture of the Virgin and Child, whom the people revered the most highly, the painter was able to bring in the significance of the Indulgence when he added angels, the heavenly rose garden and the rose that the Child offers to his Mother, all of these in this picture. This iconographic hypothesis would tend to confirm that the picture originally belonged to a Franciscan church, and when all of it is linked together with the 1437 contract, the likelihood of there being a connection between contract and painting is enhanced. This has enabled me to classify the painting (stylistically linked with the works of Blaž Jurjev) indubitably among his works, and in addition to provide a dating for it.